

KØBENHAVNS
UNIVERSITET



Mundbevægelser i dansk tegnsprog

En distributions- og funktionsanalyse
af tre *mouth gestures*.

Kandidatspeciale
Tinne Lund

Vejleder Elisabeth Engberg-Pedersen
Juni 2020

—

Københavns Universitet
Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab
Afdeling for Lingvistik

Kandidatspeciale, lingvistik

Forfatter: Tinne Lund

Vejleder: Elisabeth Engberg-Pedersen

Titel: Mundbevægelser i dansk tegnsprog. En distributions- og funktionsanalyse af tre *mouth gestures*.

English titel: Mouth actions in Danish Sign Language. An analysis of the distribution and function of three mouth gestures.

Afleveret juni 2020

Antal anslag: 141.104

Antal normalsider: 59

Indholdsfortegnelse

Indholdsfortegnelse	3
1. Indledning	4
2. Afgrænsning af mundbevægelserne i fokus	6
3. Viden om MG og deres funktion i andre tegnsprog.....	7
3.1 MG som sproglig enhed.....	7
3.2 MG som ekstrasprogligt fænomen	9
3.3 MG som fono-semantisk fænomen: Ideofoner	12
3.4 Sammenfatning	15
4. Vurdering af betydningsbærende MG som sproglige enheder	16
4.1 Arbitraritet	17
4.3 Traditionel overførsel.....	18
4.4 Dobbelt artikulation.....	19
4.5 Læringspotentiale	20
4.6 Semantik.....	20
4.7 Kendons kontinuum	21
4.8 Opsummering	22
5. Metodebeskrivelse og datasæt	23
5.1 Datagrundlag	23
5.2 Metode.....	26
6. Distribution og betydning af de betydningsbærende MG [i], <langt pust> og <tungen ud>	29
6.1 [i]	29
6.2 <langt pust>	40
6.3 <tungen ud> ([æ], [øde])	51
6.4 Opsummering	63
7. Klassificering af [i], <langt pust> og <tungen ud>	65
8. Diskussion og konklusion.....	73
Litteratur	76

Abstract

This thesis investigates the distribution and function of three mouth gestures in Danish Sign Language. Manual signs are the most prominent part of sign languages and much research has been conducted in this area. However, it has long been acknowledged that non-manual activity plays an important role in sign languages too. Mouth gestures are one of many non-manuals, and they occur in all sign languages that have been investigated so far. But sign language linguists do not agree on how these actions with the mouth should be understood. Some researchers claim that mouth gestures have phonological or prosodic functions, others state the functions are adverbial and adjectival and some say that mouth gestures are not even part of the linguistic system, but are mere universal gestures. Yet, others choose a stand that claims neither linguistic nor gestural status by analysing mouth gestures as ideophonic. So far there has been no investigations into the mouth gestures of Danish Sign Language (DSL). This thesis aims to take the first steps towards clarifying the function and categorisation of mouth gestures in DSL. Using Hockett's design features of language together with literature from gesture research, I explore whether the mouth gestures in focus can be categorised as linguistic or not. I then use material from the corpus of Dictionary of Danish Sign Language and conversations with L1 speakers of DSL to research into the functions of three selected mouth gestures. On the basis of the distributions and meanings of the three mouth gestures, I suggest a categorisation as ideophones.

1. Indledning

Tegnsprogslingvistik er en forholdsvis ung disciplin, og meget mangler derfor stadig at blive belyst. Det er dog veletableret at alle udforskede tegnsprog består af både manuelle elementer (tegn) og non-manuelle elementer (brug af krop, hoved og mimik). De manuelle tegn er typisk velbeskrevne, sikkert fordi det er det element i tegnsprog der er lettest at identificere, og måske også fordi det er nemt at drage en parallel mellem de manuelle tegn i tegnsprog og ord i vokalsprog. De non-manuelle elementer er derimod sværere at kategorisere, og der har været megen debat om hvilken funktion de forskellige non-manuelle elementer udfylder (se fx Pfau & Quer 2010).

Denne undersøgelse skal omhandle den del af de non-manuelle artikulatorer der centrerer sig omkring munden, nemlig mundbevægelser. Mundbevægelser ser ud til at være et gennemgående træk i alle tegnsprog, i hvert fald er mundbevægelser dokumenteret i alle tegnsprog der indtil videre er udforsket (Johnston et al. 2016, 5). Mundbevægelserne bliver typisk inddelt i to kategorier: De mundbevægelser der helt eller delvist efterligner udtalen af et ord fra det omgivne vokalsprog (i litteraturen omtalt som *mouthings*¹), og så "resten" der er negativt defineret ved ikke at ligne

¹ Der er ikke tale om den fulde artikulation af et ord, nærmere den mest prominente del af

udtalen af et ord fra vokalsprog (og som i litteraturen omtales som *mouth gestures*).² De mundbevægelser der efterligner ord fra vokalsprog, er som sådan ukontroversielle i og med at der er nogenlunde enighed om deres anvendelse og funktion (Johnston et al 2016: 5-6). De såkaldte *mouth gestures* (i det følgende kaldet MG) har til gengæld været genstand for mange diskussioner blandt tegnsprogslingvister, og der er stadig ikke enighed om hvilke (om nogen) funktioner de har (Boyes Braem & Sutton-Spence 2001). Nogle mener at mundbevægelserne er et rent prosodisk fænomen, andre at de indgår i fonologien (Johnston 1992; Woll 2001), mens nogle mener at de udfylder adverbelle og/eller adjektiviske funktioner (Liddell 1980; McIntire & Reilly 1988; Crasborn et al. 2008 m.fl.). I den anden grøft argumenterer nogle for at mundbevægelserne kan sammenlignes med ren almenmenneskelig gestik der også er at finde blandt hørende ved almindelig samtale (Johnston et al. 2016). Forslagene er mange, og derfor er spørgsmålet stadig åbent: Hvad er de mundbevægelser til for? Er de en konventionaliseret del af et tegnsprogs fonologi eller grammatik, eller er de bare udtryk for almenmenneskelig gestik? Eller noget helt fjerde?

For dansk tegnsprogs vedkommende er der ikke meget dokumentation for hvilke MG der findes, og hvilke funktioner de har. I ”Ordbog over Dansk Tegnsprog” (ODT) findes en opgørelse over de ikke-danske mundbevægelser der er fundet under ordbogsarbejdet, men listen er ikke komplet og mundbevægelsernes funktioner er ikke beskrevet.

Denne undersøgelse skal derfor fungere som det første skridt hen imod en beskrivelse af MG i dansk tegnsprog. Der vil naturligvis ikke kunne blive tale om en fuld redegørelse for alle ikke-danske mundbevægelseres funktion, men om et udvalg af de mundbevægelser der optræder i datamaterialet. Jeg vil tage en kognitiv-funktionel lingvistisk tilgang i undersøgelsen og arbejde ud fra følgende forskningsspørgsmål:

- Kan de udvalgte *mouth gestures* beskrives som konventionaliserede, sproglige enheder eller har de mere gestuslignende karakter? Eller er de et sted midt imellem?
- Hvilken eller hvilke funktioner udfylder de og hvordan kan de klassificeres?

² I det følgende vil jeg følge terminologien i litteraturen og kalde de mundbevægelser der ligner et dansk ord, for *mouthings* og de mundbevægelser der ikke ligner danske ord, for *mouth gestures*. Jeg bevarer den engelske terminologi af mangel på passende dansk oversættelse.

For at kunne besvare disse spørgsmål vil jeg først lave en delvis afgrænsning af hvilke mundbevægelser jeg har i fokus (afsnit 2). Dernæst vil jeg se nærmere på hvordan MG som helhed er blevet behandlet i litteraturen om andre tegnsprog (afsnit 3.1-3.3) for eventuelt at kunne drage paralleller til de udvalgte mundbevægelser i dansk tegnsprog. I afsnit 3.4 vil jeg sammenfatte teorierne og ud fra disse afgrænse fokusområdet for min undersøgelse yderligere. Herefter vil jeg, med et udpluk af Hocketts *design features*, samt litteratur fra gestusforskningen, se på om de MG der her er i fokus, kan kategoriseres som sproglige enheder eller ej (afsnit 4). Derefter vil jeg fremlægge mit datasæt og min analysemetode (afsnit 5). Dernæst vil jeg gennemgå resultaterne af undersøgelsen af de udvalgte danske MG's distribution og betydning (afsnit 6) samt afgøre hvordan resultaterne kan bidrage til en kategorisering (afsnit 7). Slutteligt vil jeg diskutere resultaterne og komme med forslag til videre undersøgelser på området (afsnit 8).

2. Afgrænsning af mundbevægelserne i fokus

For at kunne undersøge mundbevægelser i dansk tegnsprog må jeg først indsnævre hvilken type mundbevægelser jeg leder efter. Det vil jeg gøre i det følgende.

Som nævnt ovenfor er der tradition for at inddele mundbevægelser i henholdsvis *mouthings* og MG. *Mouthings* er altså de mundbevægelser der helt eller delvist ligner artikulationen af et ord fra det omgivne vokalsprog. De optræder ifølge litteraturen typisk sammen med substantiver og morfologisk simple verber (forstået som modsætning til komplekse verber såsom afbildende konstruktioner³) (Johnston et al. 2016: 5). Nogle mener at de kan fungere som adskiller af minimalpar: Hvis to separate betydninger udtrykkes ved manuelle homonymer, kan det i nogle tilfælde være mundbevægelsen alene der adskiller betydningerne (Boyes Braem & Sutton-Spence 2001), fx de danske tegn ARBEJDE⁴ og SKO der udføres på samme måde manuelt, men har forskellig *mouthing* (se de to homonyme tegn i ODT her: [SKO](#) , [ARBEJDE](#)). *Mouthings* kan altså nærmest sammenlignes med fonemer i vokalsprog

³ I tegnsprog findes nogle afbildende (*depicting*) konstruktioner der udfylder prædikatsfunktionen i mange sætninger. De består af en håndform der repræsenterer fx en genstand eller en person (kaldet proformer), og en række bevægelser der afbilder genstanden eller personens handling eller bevægelse (Cormier et al. 2012).

⁴ Ved annotering af tegn følger jeg de almindelige konventioner i tegnsprogslingvistik og noterer et tegn som et dansk ord i kapitæler, se i øvrigt appendiks.

og kan langt hen af vejen karakteriseres som leksikalske mundbevægelser der ikke har nogen betydning i sig selv (Crasborn et al 2008: 46-47). Mit fokus er den type mundbevægelser der tilsyneladende har en selvstændig betydning og måske en grammatisk funktion. Da *mouthings* ifølge litteraturen altså ikke har nogen af delene, vil jeg ikke fokusere på denne form for mundbevægelser i min undersøgelse.

MG defineres i modsætning til *mouthings* negativt i litteraturen som alle de mundbevægelser der ikke kan klassificeres som *mouthings*. Det er altså mundbevægelser der ikke ligner artikulationen af et ord fra et vokalsprog. Nogle MG kan ligne stavelser eller vrøvleord som fx [bæd] eller [paf], mens andre bedre kan beskrives som <kort pust> eller <tungen ud> (se ODT's oversigt over mundbevægelser [her](#)).

Nogle MG optræder kun sammen med ét tegn og lader til at være en integreret del af lekset på samme måde som *mouthings* er, mens andre tilsyneladende kan bruges sammen med flere forskellige tegn (Fontana 2008: 109). De MG jeg vil fokusere på, er dem der ikke er en fast bestanddel af et leksem. Det er altså de MG der kan optræde sammen med flere forskellige tegn, og som har en selvstændig betydning, der vil være denne undersøgelses fokus (se i øvrigt afsnit 3.4 og 5.2 for nærmere uddybning af afgrænsningen).

Men MG er i sig selv et vidt begreb og er blevet behandlet meget forskelligt i litteraturen. Det vil jeg gennemgå i det følgende.

3. Viden om MG og deres funktion i andre tegnsprog

Som nævnt er der delte meninger om hvilken funktion MG har, og hvordan de skal klassificeres. Herunder vil jeg gennemgå litteraturen på området for at belyse hvordan MG er blevet klassificeret i andre tegnsprog.

3.1 MG som sproglig enhed⁵

En af de første teorier om MG's funktion stammer fra forskning i amerikansk tegnsprog (ASL) (Liddell 1980 og senere McIntire & Reilly 1988). Liddell m.fl. mener at nogle MG kan kategoriseres som morfemiske, "orale" adverbier og adjektiver. Fx blev en MG kaldet [EE] kategoriseret som et adverbium med betydningen 'med anstrengelse', mens en MG kaldet [PUFFED-CHEEKS] blev

⁵ I det følgende vil jeg kalde det der på engelsk kaldes *linguistic sign*, for "sproglig enhed".

analyseret som et adjektiv med betydningen 'stor/lang'. De af Liddell m.fl. beskrevne funktioner er altså at tilføje måde (adverbium) eller grad (adjektiv), og disse MG optræder ifølge Liddell samtidig med verber eller adjektiver. Liddell pointerer dog at sådanne adverbier/adjektiver er svære at definere præcist betydningsmæssigt og at betydningen ofte bestemmes ud fra konteksten (Liddell 1980: 43-44).

Samme observation er registreret for israelsk tegnsprog, hvor der er fundet flere konventionaliserede produktive mundbevægelser med adverbial eller adjektivisk funktion (Meir & Sandler 2008; Sandler 2009). Crasborn et al. (2008), Lewin & Schembri (2011), Johnston & Schembri (2007) samt Bergman (1983) nævner ligeledes adverbialle og adjektiviske funktioner for MG i hhv. britisk, (BSL), australsk, (Auslan) og svensk tegnsprog (SSL). Noget tyder altså på at denne klassificering af MG med adverbial/adjektivisk funktion er forholdsvis udbredt.

En anden teori om MG stammer fra Wolls (2001) analyse af BSL. Hun fandt at nogle MG gentager eller spejler de manuelle bevægelser i tegnene: Når hånden åbnes, åbnes munden også, og så fremdeles. Dette kalder hun for ekkofonologi. Hun mener altså at de pågældende MG er semantisk tomme og skal opfattes som et rent fonologisk/prosodisk fænomen (Woll 2001). Ud fra Wolls opfattelse har denne type MG ingen selvstændig funktion men er en del af tegnsprogets fonologi. Lignende sammenhænge mellem hændernes og mundens bevægelser er fundet i andre tegnsprog også, fx i norsk tegnsprog (NSL) (Vogt-Svendsen 2001 i Hogue 2010). Dog mener Woll ligesom flere andre at der også findes typer af MG, der har adjektivisk og adverbial funktion (Woll 2001, Sutton-Spence & Woll 1999). Udover denne kategorisering i henholdsvis ekkofonologi og adverbier/adjektiver findes ifølge Woll også en tredje type MG der indgår i det hun kalder *enactions*, hvor tegneren mimer en handling som munden er involveret i på den ene eller den anden måde, fx hvis tegneren taler om at slikke på en is (Woll 2001).

En lignende kategorisering findes hos Johnston (1992) der også mener at nogle MG har en prosodisk funktion i Auslan, hvor munden, tungen og/eller kinderne skulle udtrykke hvad der svarer til tryk i vokalsprog (Johnston 1992 i Johnston et al. 2016). Denne funktion finder andre forfattere dog ved (bl.a.) *mouthings* (Boyes Braem 2001, Sandler 1999). Men der er altså flere der anser MG for at være forbundet til fonologi og/eller prosodi.

En anden undersøgelse af MG er lavet af Crasborn et al. (2008). Deres analyse har visse ting til fælles med alle ovennævnte forfatters analyser. De undersøgte tre

forskellige tegnsprog (BSL, NGT og SSL), optagelser af i alt seks tegnere, og kategoriserede mundbevægelserne i henholdsvis *mouthings* og MG, hvor MG yderligere underopdeltes i:

- *E-type* (ekkokonologi)
- *A-type* (adverbielle/adjektiviske)
- *4-type* (*enactions* der kun involverer munden)
- *W-type* (*enactions* der involverer hele ansigtet).

Deres fokus var primært på *mouthings* og disses spredningsmønster, men de behandlede i første omgang alle mundbevægelser samlet for at kunne udskille de mundbevægelser de var interesserede i. I denne proces fandt de flere ligheder, men også en del forskelle, i distributionen og udbredelsen af MG på tværs af de tre tegnsprog. De fleste ligheder fandtes blandt de såkaldte *A-types* der figurerede i alle tre tegnsprog i varierende grad. Ved de såkaldte *E-types* fandt de flere forskelle i opførslen på de tre sprog og endda også forskel på deres spredning over tegn internt i sprogene. De fandt ingen god forklaring herpå, men kalder det for et prosodisk fænomen.

Crasborn et al. mener at kun de såkaldte *A-type* og *4-type* har selvstændige betydninger. Som Woll mener de at de såkaldte *E-type*-MG er semantisk tomme og et rent fonologisk fænomen. *W-type*-MG har ifølge Crasborn et al. heller ingen selvstændig grammatisk funktion, da mundbevægelserne her er en del af hele ansigtsudtrykket som fx ved udtryk for overraskelse hvor munden er åben og øjnene opspilede. De skal altså fortolkes som en del af en større helhed (ansigtsudtrykket) og kan derfor ikke kategoriseres som selvstændige sproglige enheder (Crasborn et al. 2008: 51). Her ses altså en blandet behandling som både et sprogligt og ekstrasprogligt fænomen afhængigt af typen af MG.

3.2 MG som ekstrasprogligt fænomen

Crasborn et al. er ikke alene om den holdning at (nogle) MG kan anses for at være et ekstrasprogligt fænomen. Samme perspektiv findes i Sandler's (2009) analyse af MG i israelsk tegnsprog. Hun mener at MG er almenmenneskelig gestik der kan sammenlignes med den måde hørende gestikulerer med hænderne, når de taler sammen. Hun går ud fra McNeills (1992) definition af gestik, det hun kalder for *iconic gesture*. Men i modsætning til McNeill mener hun at gestik er i opposition til det sproglige system ved at være "holistic and synthetic, and lacking in hierarchical

and combinatoric properties” (Sandler 2009: 5). Desuden er brugen af MG ifølge Sandler ideosynkratisk, og betydningerne er kontekstafhængige (Sandler 2009: 5). Sandler fokuserer på den type gestik der bruges for at understrege betydningen af det der siges, fx når en person taler om en stor genstand og samtidig viser størrelsen med hænderne. Det foregår altså simultant med det talte sprog men tilføjer billedlig information til teksten. Hun mener at denne form for gestikuleren foregår via munden på tegnsprog. For at undersøge denne teori fik hun fire modersmålstalere af israelsk tegnsprog til at genfortælle en tegnefilm. Alle MG blev registreret og analyseret som billedskabende ikonisk gestik, enten i forhold til form eller størrelse på et objekt, eller som en følelse ved fx vibration. I de fire fortællinger forekom de respektive MG oftest samtidig med afbildende konstruktioner. Hun fandt at alle MG hos de fire fortællere kunne karakteriseres som ikonisk gestik, da de levede op til kriterierne: De kunne ikke nedbrydes i mindre meningsløse dele ligesom tegn kan, de er idiosynkratiske og kontekstafhængige (Sandler 2009: 10-11). Sandler anser dog tilsyneladende ikke alle typer MG for at være ren gestik, da hun frasorterer det hun kalder for ”conventionalized adverbial and adjectival shapes” (Sandler 2009: 9), samt *mouthings* og efterligninger af karakteregenskaber (det Crasborn et al. 2008 kalder for *W-types*).

Sandler finder yderligere belæg for sin teori i sine studier af et nyopstået tegnsprog, Al-Sayyid Bedouin Sign Language. Her har hun fundet MG med tilsyneladende lignende funktioner som i israelsk tegnsprog: De bruges til at gengive forskellige former for lyd, vibrationer eller anden fysisk påvirkning, og det ser hun som en indikator for at ikonisk gestik er et grundlæggende, før-sprogligt træk ved al menneskelig kommunikation (Sandler 2009: 13).

Også Johnston et al. (2016) mener at MG kan klassificeres som ren gestik og altså ikke er en del af det semiotiske system i tegnsproget. Via en korpusundersøgelse undersøgte de distributionen og konventionaliseringen af mundbevægelser i Auslan. Med udgangspunkt i Crasborn et al.’s (2008) kategorisering inddelte Johnston et al. også MG i fire kategorier:

- *A-type* (adverbielle/adjektiviske samt prosodiske. Johnston et al. fandt at en bestemt type mundbevægelse (”a tense posture of the mouth” (Johnston et al. 2016: 9)) ikke modificerede det medfølgende tegns betydning, men i stedet havde en mere prosodisk eller emphatisk funktion. Hvorfor Johnston et al. kategoriserer de prosodiske MG sammen med de adverbielle/adjektiviske gives der dog ingen forklaring på).

- *E-type* (ekko fonologi)
- *4-type* (*enactions* der kun involverer munden, som fx at slikke på en is)
- *W-type* (*enactions* der involverer hele ansigtet)

'W-types' blev yderligere inddelt i fire underkategorier:

- *Enactions* hvor hele ansigtet bruges som en del af *constructed action*⁶
- Ansigtsudtrykket er et udtryk for tegnerens egen holdning til udsagnet
- Ansigtsudtrykket er en humørmarkering
- Ansigtsudtrykket kongruerer med det medfølgende tegns betydning (fx 'at måbe')

Efter korpusgennemgangen fandt Johnston et al. at ud af de samlede, registrerede mundbevægelser optrådte MG ved 20,3% af alle tegn (resten af tegnene var enten uden mundbevægelse eller med *mouthings*). Derudover fandt de en statistisk signifikant sammenhæng mellem MG og bestemte typer tegn. MG forekom hyppigst sammen med generel gestik, afbildende konstruktioner, interjektioner, bøjer⁷, negationer, simple verber og modificerede verber, ikoniske substantiver, lokativer, adverbier og pronominer (Johnston et al. 2016: 18). De sammenlignede distributionen af MG med fund fra andre tegnsprog og fandt at der var mange ligheder (Johnston et al. 2016: 18).

I den specifikke gennemgang af de fire underkategorier finder de ingen overbevisende eksempler på *E-type*, meget få og ikke overbevisende eksempler på *A-type* af den adverbielle slags, men til gengæld en del *A-type*-eksempler af den prosodiske slags. Dette svarer, ikke overraskende, til fundene hos Johnston 1992. De fandt også meget få eksempler på det de kalder *4-type*, og primært i forbindelse med CA. Den type MG de fandt flest eksempler på, var dog det de kalder for *W-type*. 71,4% af alle registrerede MG i korpus var af denne type (Johnston et al. 2016: 25). *W-types* anser Johnston et al, med Crasborn et al. 2008, for at være ikonisk gestik i og med de skal fungere som efterligninger af et menneskes ansigtsudtryk. Ud fra de andre typer MG's ikoniske natur fortolker de størstedelen af dem som decideret

⁶ *Constructed action* (CA) er en særlig diskursstrategi der findes på alle udforskede tegnsprog. Tegneren bruger krop, ansigt og hænder til at udtrykke en referents handlinger, ytringer, tanker, følelser eller holdninger, nærmest som om tegneren påtager sig referentens rolle eller synsvinkel (se i øvrigt Metzger 1995).

⁷ Bøjer er en konstruktion der findes på de fleste tegnsprog, hvor hele eller dele af et tegn fastholdes med den ene hånd, mens den anden hånd fortsætter med at tegne resten af indholdet i sætningen. Det fastholdte tegn bruges som reference for resten af sætningen, deraf navnet 'bøje', da den bruges som referencepunkt i den videre informationsstrøm (se i øvrigt Liddell 2003).

mimiske, og noget som talere af et vokalsprog også kunne finde på at gøre, hvis de skulle gengive en lignende situation. De finder desuden, ligesom Sandler, at der er stor individuel variation i tegnernes brug af MG og at betydningen af dem i høj grad er kontekst- og teksttypeafhængige. Sammen med de 71,4% *W-types* som de allerede har kategoriseret som ikonisk gestik, konkluderer de at 96% af alle MG kan regnes til kategorien almenmenneskelig gestik.

Enig heri er også Fontana (2008). Hun mener ligeledes at MG kan sammenlignes med den type gestikuleren der foregår simultant med brug af vokalsprog. Hun mener at eftersom gestik bruges af alle hørende som supplement til vokalsprog, må det også findes blandt døve som supplement til tegnsprog (Fontana 2008: 104). Hun mener at problemet med at identificere gestik i tegnsprog blot er at sproglige enheder og gestik deler modalitet i tegnsprog (Fontana 2008: 105). Derfor mener hun at gestik i tegnsprog i stedet skal findes blandt mundbevægelserne – således har sprogligt indhold og gestik altså byttet modalitet (Fontana 2008: 104).

Fontana bruger, som Sandler, McNeills (1992) definition af gestik. Ifølge Fontana har MG ingen sproglige egenskaber: De er ikke konventionaliserede, de kan ikke nedbrydes i mindre enheder, deres betydning varierer i forhold til konteksten og de er ikoniske (Fontana 2008: 110). Hun mener dog ligesom mange af de ovennævnte forfattere at der findes forskellige typer MG: Nogle er leksikalske, andre er non-manuelle adverbier, mens den sidste gruppe MG tilføjer onomatopoietisk information til tegnet og kan kaldes ”fonosymbolske enheder” (Fontana 2008: 108). Men fælles for dem alle er at de ikke kan stå alene – de skal udføres sammen med et tegn for at give mening (Fontana 2008: 118). På denne måde mener Fontana at de også ligner gestik der heller ikke kan stå alene, men i høj grad er kontekstafhængig. MG bidrager altså med information og interagerer med de sproglige enheder på samme måde som gestik gør i vokalsprog, og derfor er MG gestik, mener hun (Fontana 2008: 117).

Flere forfattere er hermed enige om at MG slet ikke er et sprogligt fænomen, men snarere kan klassificeres som almenmenneskelig gestik.

3.3 MG som fono-semantisk fænomen: Ideofoner

I litteraturen findes altså to modsatrettede synspunkter ift. hvad MG er for en størrelse: I den ene grøft anses de for at være en del af det sproglige system og dermed symbolske, regelbaserede enheder med betydning. I den anden grøft anses de

for at være et ekstrasprogligt fænomen hvor der er fri variation både mellem talere og i den enkelte talers tekst, de er ikoniske, og deres betydning er kontekstafhængig. Men en tredje vinkel på MG findes hos Hogue (2010) – et synspunkt der på en måde lægger sig imellem de to yderpunkter. I sin afhandling argumenterer han for at (et afgrænset antal) MG i ASL skal anses for at være ideofoner, sammenlignelige med dem der findes i vokalsprog.

Ideofoner i et vokalsprog er en særskilt gruppe af ikoniske ord eller morfemer der lydligt skildrer en sanseoplevelse. Termen ideofon defineres ofte ud fra Clement Dokes (1935) beskrivelse af nogle lydbilleder fundet i Bantu-sprog. I følge Dokes er ideofoner:

“A vivid representation of an idea in sound. A word, often onomatopoeic, which describes a predicate, qualificative or adverb in respect to manner, colour, sound, smell, action, state or intensity.”

(Doke 1935: 118)

Typisk passer ideofoner ikke ind i de kendte sproglige kategorier idet de er både fonologisk og morfologisk afvigende i forhold til andre ord eller morfemer i et sprog, og de er derfor også til tider blevet lidt stedmoderligt behandlet i litteraturen (Kilian-Hatz 2006). Morfologisk opfører de sig ved kun at tillade reduplikation eller forlængelse (Childs 1994 i Hogue 2010: 44). Syntaktisk kan de forekomme på både verbers, substantivers, adverbiers eller adjektivers plads, men i nogle sprog kan de dog kun udfylde en enkelt af disse pladser, og i disse tilfælde kategoriseres ideofonerne som en underkategori til den pågældende ordklasse (fx som substantiver på somalisk (Tosco 1998), som verber på tsonga (Marivate 1985) og som adverbier på yagua (Payne og Payne 1990)). Typisk vil de dog have mere end én syntaktisk funktion. Derfor er der også nogle forfattere der mener, at de ligger helt udenfor syntaksen (”syntactically aloof” (Kunene 1978)). Semantisk set er de svære at definere – talere af et givent sprog hvor ideofoner er udbredt, kan ikke altid finde en helt dækkende betydning af ordene, måske fordi ordene typisk er kontekstafhængige og varierer i betydning fra taler til taler (Hogue 2010: 45).

Ideofoners form er motiveret fordi der er en sammenhæng mellem ordets form og handlingen, den skal beskrive. Enten kan ideofonen lyde som handlingen den beskriver, (fx japansk *doki doki* (ドキドキ): ’heartbeat, excitement’ (Akita 2009)),

eller der kan være tale om en tidsmæssig markering af udstrækningen af en begivenhed ved at ideofonen redupliceres eller trækkes ud (fx kisi *hã-ã-ã*: 'extensive in time' (Hogue 2010: 46)). På den måde er udstrækningen i tid altså markeret ikonisk.

Hogue (2010) regner MG i ASL for at være ideofoner da de betydningsmæssigt og strukturelt ligner ideofoner i andre (vokal)sprog ved, på ikonisk vis, at beskrive en tilstand, begivenhed, måde, følelse eller sanseoplevelse (Hogue 2010: 43-44). Ved hjælp af videomateriale med seks fortællinger på tegnsprog identificerede Hogue seks MG i ASL som han kategoriserer som ideofoner. Han kalder dem: [oo], [aa], [puff], [bp], [puu] og [bt]. Han fandt at ideofonerne fortrinsvis optræder sammen med afbildende konstruktioner, men også ved enkelte leksikalske verber. Betydningen af de seks MG har enten at gøre med sansemæssige indtryk eller energiudladning (fx lyden af en eksplosion, opsendelse af en raket) eller udstrækning i tid (fx noget der dukker op ud af det blå, altså 'med hurtighed' eller noget der fortsætter i et stykke tid, som fx et langt fald ned ad en bakke), eller udstrækning i rum (fx noget der er meget småt eller noget der breder sig over et stort område).

Hogue sammenligner de fundne MG med ideofoner fra andre (vokal)sprog og finder ligheder på alle områder: Både MG og ideofoner er ikoniske af natur, idet deres form på den ene eller den anden måde er motiveret af den begivenhed de skal illustrere. Det kan være efterligning rent lydligt/sanseligt eller det kan være i forhold til udstrækning i tid via længden af den pågældende MG eller via reduplikation (Hogue 2010: 125). Både MG og ideofoner kan placeres på et kontinuum af konventionalisering, fra det Hogue kalder "vilde" former der afviger fra sprogets øvrige fonologi, til de mere "tamme" former der bedre passer ind i sprogets generelle struktur. Både ideofoner og MG er svære at definere semantisk da betydningen i høj grad er kontekstafhængig (Hogue 2010: 129). Slutteligt er både ideofoner og MG svære at kategorisere da de opfører sig anderledes end øvrige elementer i sproget. De skal nærmere opfattes som ekspressive frem for referentielle, mener han (Hogue 2010: 129). Ud over sammenfaldene i karakteristika mellem MG og ideofoner finder Hogue endda også eksempler på ideofoner i vokalsprog der i forbløffende grad ligner de fundne MG i ASL. Hogue argumenterer for dette sammenfald på tværs af sprog som et udslag af almenmenneskelige sanseoplevelser og fælles nervesystem (Hogue 2010: 126). Selv om han kun undersøger et mindre udpluk af MG i ASL, argumenterer han for at alle MG kan fortolkes som ideofoner, også dem der af andre

forfattere klassificeres som adverbier/adjektiver.

Denne opfattelse af MG som ideofoner deles af Mohr (2014). Også hun mener at visse MG i irsk tegnsprog (ISL) har karakteristika fælles med de ideofoner man kender fra vokalsprog (Mohr 2014: 150). De af Mohr observerede MG optræder sammen med prædikater, men i modsætning til i ASL optræder de i ISL fortrinsvis sammen med leksikalske verber, og altså ikke afbildende konstruktioner som i ASL (Mohr 2014: 145). Mohrs argument for deres status som ideofoner er at de beskriver en begivenhed eller tilstand ved hjælp af et sansemæssigt billede og at de er ikoniske (Mohr 2014: 150 ff). Ligesom Hogue mener hun at alle MG i ISL kan klassificeres som ideofoner, undtagen dem der er en obligatorisk del af tegnet og derfor semantisk tomme (det Woll (2001) kalder ekko-fonologi).

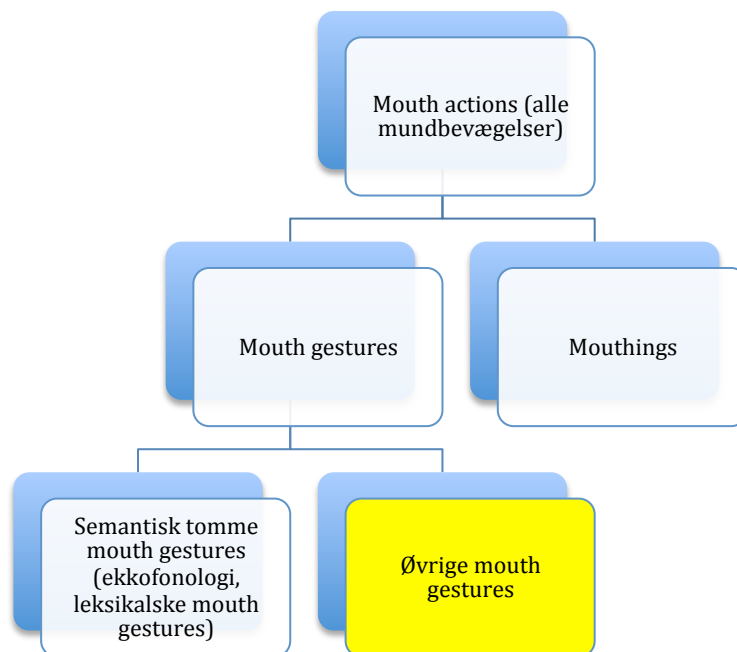
3.4 Sammenfatning

Som beskrevet i afsnit 3.1-3.3 er der altså ikke enighed i litteraturen om hvordan MG skal behandles. Nogle mener at der er tale om sproglige enheder, andre at det er et ekstrasprogligt fænomen, mens nogle vælger en helt tredje tilgang og kalder dem ideofoner.

Nogle ting er alle forfattere dog enige om:

1. Der findes forskellige typer MG, hvor nogle tilsyneladende er semantisk tomme, mens andre tilføjer ny betydning til tegnet det udføres sammen med.
2. De typer af MG der ikke er semantisk tomme, har på den ene eller den anden måde en motiveret form.
3. Betydningen af de MG der har en motiveret form, er i høj grad kontekstafhængig men centrerer sig omkring sansemæssige oplevelser og/eller udstrækning i tid.
4. Der ses variation i brugen af disse MG både fra tegner til tegner, men også internt i en tegners tekst.

Jeg vil ud fra disse enighedspunkter arbejde ud fra følgende inddeling af MG:



Den gruppe MG der ikke kan kategoriseres som leksikalske eller som ekkofonologi, ovenfor markeret med gult, vil være mit fokus i analysen af MG i dansk tegnsprog. For at undgå en ren negativ definition, og for at kunne skelne dem klart fra de leksikalske MG, vil jeg i det følgende kalde dem for betydningsbærende MG. Før de betydningsbærende MG's funktion analyseres, vil jeg nedenfor behandle spørgsmålet om hvorvidt de kan kategoriseres som sproglige enheder eller ej.

4. Vurdering af betydningsbærende MG som sproglige enheder

I vurderingen af om de betydningsbærende MG kan klassificeres som sproglige enheder eller ej, vil jeg gøre brug af Hocketts *design features* for menneskers sprog (Hockett 1960). Jeg vil dog kun benytte de af Hocketts *features* der er relevante for denne fremstilling, nemlig arbitraritet (*arbitrariness*), diskrethed (*discreteness*), traditionel overførsel (*traditional transmission*), dobbelt artikulation (*duality of patterning*), læringspotentiale (*learnability*) og semantik (*semanticity*). De øvrige af Hocketts *features* (muligheden for at tale om noget der er forskudt i tid og rum i forhold til talesituationen (*displacement*), muligheden for at sige noget usandt (*prevarication*) og muligheden for at bruge sprog til at tale om sprog (*reflexiveness*)) er *features* der omhandler menneskesprog som helhed og er derfor ikke egnede til at

bruge på konkrete elementer i et sprog. Desuden er kriteriet produktivitet (*productivity*) heller ikke medtaget da det er alment kendt at nogle sproglige enheder er meget produktive, mens andre er helt uproduktive, og derfor egner dette kriterium sig heller ikke til at vurdere et enkelt sprogligt element isoleret. Følgelig er disse kriterier ikke medtaget her. Udover Hocketts *design features* vil jeg inddrage gestusforskning (McNeill 1992).

4.1 Arbitraritet

Ifølge Hockett er et gennemgående træk ved sproglige enheder arbitraritet. Arbitraritet forstås her i betydningen 'tilfældig' eller 'umotiveret' og dækker over at formen af en sproglig enhed ikke er motiveret af dens indhold. Dette kan de betydningsbærende MG i en vis forstand ikke opfylde da deres form ifølge litteraturen i høj grad er motiveret på den ene eller den anden måde. Blandt andet Hogue (2010), Sandler (2009), Johnston et al. (2016) og Fontana (2008) omtaler MG som ikoniske.

Ud fra dette perspektiv opfylder de betydningsbærende MG altså ikke arbitraritetskriteriet. Dette er da også bl.a. derfor at nogle forfattere argumenterer for at kategorisere MG som ikke-sprogligt materiale. Der er dog sket meget siden Hockett udgav sine *design features*, og der er sidenhen fundet mange eksempler på motiverede former i vokalsprog også. Et eksempel er ideofoner der findes på mange sprog (hvis ikke endda alle, i en eller anden form) og som er motiverede ved at være lydsymbolske, eller den af Ohala (1984) identificerede sammenhæng på nogle tonesprog mellem lyse toner og noget småt og dybe toner og noget stort. Dette skulle være motiveret af at jo mindre talekanal, jo lysere stemme, og jo større talekanal, jo dybere. Ohala (1984) mener at tendenser til lydsymbolisme ikke kun findes i tonesprog, men at dette er udbredt i alle vokalsprog på tværs af kulturer (Ohala 1984: 14). Hocketts arbitraritetskriterium, i betydningen 'tilfældig' eller 'umotiveret', er altså efterhånden blevet modsagt af flere og er i hvert fald ikke et kriterium der kan stå alene som afgørende for om et element kan kategoriseres som sprogligt eller ej.

Man kan også i stedet se kriteriet ud fra den Saussureske definition af arbitraritet, altså konventionalisering. Ud fra denne definition er det dog heller ikke nemt at afgøre om MG opfylder kriteriet. Sandler (2009) mener ikke at MG er konventionaliserede. I sin undersøgelse af israelsk tegnsprog finder hun fx at den MG hun kalder [PUFFED CHEEKS], kan udføres med kinderne mere eller mindre oppustede, og at den nogle gange udføres med kun én kind oppustet og andre gange

med to. Der ses altså *gradience*⁸ i formerne. Derudover fandt hun at forskellige tegnere brugte forskellige MG til at beskrive samme begivenhed, og endog at den samme tegner godt kunne bruge to forskellige MG i omtalen af samme begivenhed to forskellige steder i teksten. Alle disse forhold ser hun som et tegn på at MG ikke er konventionaliserede – og dermed heller ikke en del af det sproglige system (Sandler 2009: 10). Enig heri er også Johnston et al. (2016) der i deres korpusgennemgang fandt at formen af de respektive MG varierede fra person til person, og at brugen virkede usystematisk (Johnston et al. 2016: 32). Ud fra dette perspektiv kan MG altså ikke opfylde arbitraritetskriteriet.

4.2 Diskrethed

Et andet af Hocketts kriterier for sprogligt materiale er diskrethed, altså om de respektive elementer tydeligt kan identificeres og adskilles fra hinanden og dermed listes som medlemmer af en kategori. Umiddelbart lader det ikke til at være problematisk at adskille de forskellige MG fra hinanden, og modersmålstalere kan da også nævne eller genkende forskellige MG hvis adspurgt⁹. Ud fra dette burde MG altså opfylde diskrethedskriteriet. Dog kan det indimellem være svært at afgøre om en given MG er en selvstændig enhed, eller om den er en del af en overordnet ansigtsmimik. Mimikken, herunder også mundbevægelser, har nemlig mange forskellige funktioner i tegnsprog, fx grænsemarkering, markering af sætningstype, affektive signaler m.m. (Engberg-Pedersen 1998). Der er altså flere muligheder for sammenblanding af signaler, så ud fra dette perspektiv opfylder MG ikke diskrethedskriteriet.

4.3 Traditionel overførsel

Et andet af Hocketts *design features* er den kulturelle overførsel af sprogligt materiale fra forældre til børn: Et element kan anses for at være en del af det sproglige system hvis det findes i både ældres og yngres tale. Mohr (2014) lavede en sociolingvistisk undersøgelse af mundbevægelser i ISL. Hun fandt at brugen af MG var udbredt i alle

⁸ *Gradience*-fænomenet bruges lidt forskelligt i litteraturen, men her bruges det af Sandler (2009) i den betydning at forskellige MG nok er diskrete, men at der inden for hver MG findes en form for graderet udførelse fra ét yderpunkt til et andet. Det er denne definition af *gradience* jeg bruger i det følgende.

⁹ Som en del af min undersøgelse af danske MG har jeg interviewet nogle modersmålstalere og blandt andet spurgt dem om de kunne nævne nogle MG. Se i øvrigt mere om samtaler med modersmålstalere i afsnit 5 og 6.

de undersøgte aldersgrupper, men at de midaldrende døve dog brugte en anelse færre MG end de to andre grupper (ældre og unge). Hun finder ingen forklaring på den mindre brug af MG hos de midaldrende. Dette resultat kunne eventuelt skyldes det fænomen i sociolingvistikken der kaldes *age grading* (Sankoff 2006): Sproget følger menneskers livsfaser, og i midten af livet er man ofte påvirket af arbejdsmæssige forhold der gør, at en formel sprogbrug er mere passende (Gregersen 1999: 229). Visse MG kan måske virke stødende eller upassende for folk der ikke kender til tegnsprog, og dette kan muligvis være årsagen til at den midaldrende gruppe vælger at undlade MG. Uanset årsagen til dette fald i brugen hos den midaldrende gruppe finder Mohr dog at MG er den mest stabile type af mundbevægelser i ISL, forstået på den måde at udbredelsen i brugen af MG er næsten den samme på tværs af køn og alder (Mohr 2014: 109), mens der ses større udsving i brugen af *mouthings* eller tegn helt uden medfølgende mundbevægelse. Mohrs undersøgelse understøtter altså at der foregår traditionel overførsel af MG fra generation til generation, og ud fra dette kriterium kan MG altså anses for at være sprogligt materiale.

4.4 Dobbelt artikulation

Et andet gennemgående træk ved sprogligt materiale er ifølge Hockett dobbelt artikulation. Dobbelt artikulation er det observerede fænomen at sprogligt materiale kan nedbrydes i mindre betydningsbærende enheder (morfemer), der derefter kan nedbrydes i mindre ikke-betydningsbærende enheder (fonemer). Disse ikke-betydningsbærende enheder kan kombineres på kryds og tværs, og det giver dermed mulighed for at danne nye meningsbærende enheder. Dette kriterium kan MG ikke opfylde. Man kunne teoretisk set godt segmentere de respektive MG ned til mindre dele, men disse ville ikke kunne kombineres og danne nye betydningsbærende enheder. Ud fra dette kriterium er MG altså ikke sprogligt materiale. Sandler (2009) bruger da også netop denne manglende dobbelte artikulation som argument for at MG skal kategoriseres som gestik (Sandler 2009: 11).

Man kan så indvende at dobbelt artikulation ikke nødvendigvis behøver at forekomme i alle dele af et sprog. Der findes også eksempler i vokalsprog på elementer der ikke har dobbelt artikulation, fx tryk. At et enkelt element i et sprogsystem ikke indeholder dobbelt artikulation gør det altså ikke nødvendigvis til noget ekstrasprogligt. Desuden kan man diskutere hvor egnet et kriterium dobbelt artikulation i det hele taget er ift. vurdering af tegnsproglige elementers sproglige

status. Tegnsprog adskiller sig på rigtig mange punkter fra vokalsprog, og Hockett havde formodentlig ikke taget tegnsprog med i beregningen da han lavede sine design features i 1960'erne, for da var tegnsprogslingvistik knapt et begreb endnu. Men igen er der altså her et kriterium som MG ikke opfylder.

4.5 Læringspotentiale

Et andet af de udvalgte kriterier for sprogligt materiale er læringspotentialer. Det vil sige at sprogligt materiale kan tilegnes, selvfølgelig via traditionel overførsel, men også af voksne andetsprogtalere. Dette kriterium opfylder MG. Som Mohr (2014) påviste, bliver MG givet videre fra generation til generation, men voksne andetsprogtalere kan også tilegne sig MG og deres brug enten via samvær med førstesprogtalere eller via undervisning. Jeg har selv på linje med alle andre tegnsprogstolke lært de danske MG på tegnsprogstolkeuddannelsen som en del af den almindelige tilegnelse af dansk tegnsprogs leksikon og grammatik og bruger MG aktivt i tolkninger mellem dansk og dansk tegnsprog. Der er altså flere ting der peger på at MG har læringspotentiale.

4.6 Semantik

Det sidste kriterium for sprogligt materiale er semantik. Det vil sige at noget kan klassificeres som sprogligt materiale hvis der er en betydning knyttet til formen. Flere af de ovennævnte forfattere (Sandler 2009, Johnston et al. 2016, Fontana 2008, Liddell 1980, Hogue 2010, Mohr 2014) beskriver MG's betydninger som svære at definere præcist, og at betydningerne typisk er kontekstafhængige. Når modersmåltalere af dansk tegnsprog skal udtale sig om betydningen af en given dansk MG, kan de da også have svært ved at komme med en hundrede procent dækkende beskrivelse af betydningen. Men de er ikke i tvivl om at de forskellige MG har betydning, og de er i stand til at vurdere acceptabiliteten af konstruerede eksempler. Fx nævner en modersmåltaler for mig at den danske betydningsbærende MG [i] ikke kan forekomme sammen med tegnet SØD (se det [her](#)) fordi betydningen af [i] for ham støder sammen med betydningen af SØD. Modersmåltalerne vurderer altså at MG har et semantisk indhold. Desuden står jeg selv som tolk med en klar opfattelse af hvornår en MG skal bruges i en oversættelse fra dansk til dansk tegnsprog. Så en mere eller mindre klar betydning må de altså have, når både første- og andetsprogtalere opfatter dem som betydningsbærende.

4.7 Kendons kontinuum

Som beskrevet i afsnit 3 argumenterer Sandler (2009) og Fontana (2008) med udgangspunkt i McNeills (1992) gestikdefinition for at MG ikke er sproglige, men i stedet gestuelle. McNeills definition af gestik tager udgangspunkt i Kendons kontinuum, som man kan sige er en slags skala fra gestik til fuldt sprogligt materiale:

Gestikuleren → sproglignende gestik → pantomime → emblemer → tegnsprog
(McNeill 1992: 37)

I bevægelsen fra venstre mod højre i kontinuummet øges graden af sproglige egenskaber og konventionalisering (McNeill 1992: 37).

Hvor præcis på Kendons kontinuum MG kan placeres, er svært at afgøre.

Gestikuleren er ifølge McNeill idiosynkratiske spontane armbevægelser der optræder samtidig med tale og bruges som et visuelt supplement til det talte (McNeill 1992: 37). Det er her på kontinuummet at Sandler (2009) og Fontana (2008) vil placere MG. Ligesom gestikuleren optræder MG samtidig med sprogligt materiale (de manuelle tegn) og på sin vis fungerer de også som supplement til det der foregår i hænderne. Men de er ikke så spontane. Ifølge både Hogue (2010), Mohr (2014) m.fl. forekommer MG kun sammen med bestemte typer tegn. Der er altså en systematik i deres brug, så helt oplagt er det ikke at placere dem på dette sted i kontinuummet.

Den sproglignende gestik minder om gestikuleren, men den er grammatisk integreret i en sætning, det vil sige at gestussen tager et ords plads i sætningsskemaet (McNeill 1992: 37). Ifølge bl.a. Fontana (2008) kan en MG aldrig forekomme alene uden et samtidigt tegn. Den ville altså aldrig kunne tage en plads i sætningsskemaet. Så sammenligningen er heller ikke helt god her. Ved **pantomime** afbilder hænderne en handling eller et objekt (McNeill 1992: 37), og dette kunne godt ligne MG da de også ifølge litteraturen kan bruges til at beskrive handlinger eller objekter (fx Hogue 2010, Mohr 2014, Liddell 1980 m.fl.). På den anden side viste fx Hogue (2010) at nogle af de amerikanske MG havde meget abstrakte betydninger også, såsom udstrækning i tid. En sådan abstrakt betydning er svært foreneligt med noget pantomimisk.

Emblemer er konventionaliserede håndstillinger, såsom *thumbs up*-signalet (McNeill 1992: 38). MG er ifølge Mohrs (2014) resultater forholdsvis konventionaliserede, i og med at de bruges af alle generationer, så på dette punkt kan MG altså godt ligne

emblemer. Emblemerne skal dog udføres på præcis samme måde hver gang og af alle, ellers bliver de uforståelige (McNeill 1992: 38) – fx kan *thumbs up*-signalet ikke udføres med pegefingern op i stedet. Ifølge Sandler (2009), Hogue (2010), Johnston et al. (2016) m.fl. er der forholdsvis stor variation i udførelsen af MG blandt tegnere. Så MG passer heller ikke helt godt ind her i kontinuummet. Til sidst på kontinuummet findes **tegnssprog** der selvfølgelig er et fuldt sprogligt system med alt hvad det indebærer. Mange forfattere (Liddell 1980; Woll 2001; Lewin & Schembri 2011; Johnston & Schembri 2007 m.fl.) mener at MG hører til her på kontinuummet, da de finder at MG udfylder en funktion som adjektiver eller adverbier. Som man kan se, er det er altså bestemt ikke så nemt at placere MG på Kendons kontinuum heller.

4.8 Opsummering

Ifølge ovenstående gennemgang af Hocketts *design features* anvendt på MG opfylder MG kun med sikkerhed to af de udvalgte kriterier, nemlig traditionel overførsel og læringspotentiale, mens kriterierne diskretthed, dobbelt artikulation og arbitraritet både taler for og imod og kriteriet semantik deler vandene. Målt ud fra antallet af kriterier der med sikkerhed bliver opfyldt, kan man sige at MG ikke kan anses for at være sproglige enheder. Hvis ser på MG ud fra Kendons kontinuum, giver det heller ikke noget entydigt svar. MG har nemlig noget tilfælles med alle typerne hen over kontinuummet, helt fra den rene gestikuleren til fuldt tegnsprog – og så alligevel ikke, da der også var flere argumenter imod.

Der er dog flere ting der må tages i betragtning, når man vurderer tegnsproglige elementers kategorisering. Generelt er det problematisk når kategorier fra vokalsprog anvendes på et tegnsprog. Tegnsprog afviger nemlig på mange punkter fra vokalsprog, og derfor vil sammenligningen mellem et vokalsprog og et tegnsprog indimellem være som at sammenligne æbler og pærer. Derfor kan man sige at Hocketts *design features*, og mange andre lignende modeller for menneskesprog der er lavet ud fra en vokalsproglig model, er svære at anvende på et tegnsprog med et meningsfuldt resultat.

Desuden kan mange elementer i tegnsprog faktisk være svære at kategorisere som klart sproglige eller klart ekstrasproglige (Liddell 2003: 362), og der har været mange diskussioner blandt tegnsprogslingvister om netop dette. Det meste kendte eksempel

er nok loci¹⁰ der af Liddell (2003) opfattes som ekstrasproglige, blandt andet fordi de ikke kan listes. Alligevel er loci en stor og vigtig del af tegnsprogets grammatik. Spørgsmålet er derfor om det er tegnsprog der er fyldt med ikke-sprogligt materiale, eller om det er definitionen af hvad der traditionelt anses som sprogligt der ganske enkelt er for snæver (Liddell 2003: 362). McNeill mener i hvert fald at den traditionelle opfattelse af hvad der er sprogligt, skal udvides (McNeill 1992: 1). Han anser gestik og sprog for at være to sider af samme sag: "...gestures are an integral part of language as much as are words, phrases, and sentences – gestures and language are one system" (McNeill 1992: 2).

Uanset om MG er sproglige størrelser eller ej, kan man i hvert fald konstatere at MG er udbredt blandt tegnsprogtalere og tilsyneladende har en funktion der giver mening for tegnerne. Nedenfor vil jeg behandle nogle udvalgte danske MG for at finde ud af hvad denne funktion så er.

5. Metodebeskrivelse og datasæt

5.1 Datagrundlag

For at finde eksempler på MG i dansk tegnsprog brugte jeg ODT's korpus. Den nuværende udgave (4. udgave) indeholder 2200 ordbogsartikler. Ordbogens korpus består af 263 videoer med 49 tegnere, alle med dansk tegnsprog som primærsprog. Hver video har en varighed af 5-6 minutter. Det er ikke alle videoer i korpus der er blevet analyseret endnu (arbejdet pågår stadig), men mange af videoerne er annoteret. Indholdet i videoerne varierer en del men er dagbogslignende monologer. I visse tilfælde er der dog tale om eliciteret fortælling hvor personen der varetager optagelsen, og som også fungerer som modtager for tegneren, spørger efter konkrete tegn eller en uddybning af det der siges, men de fleste videoer er rene narrativer. Der er altså tale om tegnsprog i narrativ eller indimellem dialogisk form. Modtageren er også døv, hvorved eventuel sprogtilpasning til en andetsprogtaler undgås. Emnerne er ikke fastlagt i dagbogsvideoerne, det er op til fortælleren selv at vælge hvad han eller hun gerne vil fortælle. I de eliciterede fortællinger er emnet dog valgt af

¹⁰ Tegnsprog udføres i et område der former en halvcirkel foran tegnerens krop, også kaldet tegnrummet. Når en tegner omtaler en referent, vælges en retning fra tegnerens krop ud i tegnrummet til at repræsentere denne referent. Denne retning kaldes et locus. Da det er umuligt at finde præcis samme retning igen til senere brug, kan loci ikke listes og dette har været et af argumenterne imod at kategorisere loci som sproglige enheder (Liddell 2003: 135).

ordbogsredaktionen, fx ud fra en bestemt kategori af tegn eller lignende. Tegnerne er aldersmæssigt spredt mellem 20 og 60 år, og geografisk er de udvalgt så der er spredning over hele landet. Optagelserne til korpus foregik mellem 2003 og 2008. Der er altså tale om et minimum 12 år gammelt videomateriale. Selv om der på 12 år sædvanligvis ikke foregår de store sprogforandringer, sker forandringer i tegnsprog dog typisk hurtigere end i vokalsprog (Woll 1991). Dette skal der tages højde for i vurderingen af resultatet af min undersøgelse. I nogle af de ovennævnte undersøgelser af MG i andre tegnsprog har forfatterne lavet optagelser hvor de pågældende MG på den ene eller den anden måde er blevet eliciteret, således at forfatterne har sikret sig at MG forekom i materialet. Med brug af ODT's korpus kunne jeg ikke være sikker på at finde nogen MG, men da mit mål var at se hvordan MG bruges i almindeligt, ikke-eliciteret dansk tegnsprog, er ODT's korpus et nærliggende sted at lede. Materialet er let tilgængeligt og derfor som sådan en *convenience sample*, men til gengæld er materialet meget omfattende og med mange forskellige tegnere af forskelligt køn, geografisk herkomst og alder, noget der ikke ville have været muligt for mig selv at frembringe inden for den tidsmæssige ramme. Derfor vurderer jeg at der er tale om et passende og brugbart materiale til undersøgelsen her.

Det er på nuværende tidspunkt ikke muligt at søge direkte på MG i korpus. Det var derfor heller ikke muligt for mig at lave en traditionel korpusundersøgelse. For at finde eksempler på MG i dansk tegnsprog har jeg i stedet gennemset ca. 40 minutters videomateriale fra korpus. Målet var egentlig en time, men allerede efter 40 minutter var materialet meget omfattende. Videoerne er udvalgt ud fra to kriterier: 1. De skulle alle være med forskellig tegner, da jeg ønskede at kunne frasortere idiosynkrasier og samtidig se så megen variation og så stor spredning i demografisk baggrund som muligt. 2. Videoerne skulle være annoteret i forvejen af ordbogsredaktionen da jeg fandt det praktisk at udnytte materiale der allerede forelå, frem for at skulle annotere videoerne fra bunden selv. Det skal dog her nævnes at ODT's annotering kun består af glosser for de manuelle tegn. De non-manuelle signaler er ikke fuldt registreret af ODT og de der er registreret, er annoteret i en separat kolonne. Jeg har derfor, når nødvendigt, tilføjet den non-manuelle markering i annoteringerne af eksempelsætningerne, fx mundbevægelser, grænsemarkering, markering af sætnings- eller ledtype, affektive signaler m.m. Disse er annoteret efter gængse annoteringsregler, se i øvrigt appendiks (bilag 4).

Oplysninger om varighed og tegner kan ses i skema herunder:

Videonr.	Varighed af video	Tegners køn	Tegners alder	Antal MG brugt af tegner i video
1, tegner A	6:47	Kvinde	20	174
2, tegner B	6:55	Mand	60	185
3, tegner C	6:12	Mand	25	179
4, tegner D	6:18	Mand	28	40
5, tegner E	4:45	Mand	30	158
6, tegner F	5:45	Kvinde	41	207
7, tegner G	5:10	Mand	20	263

Den ene video (video 1) er delvist eliciteret. Da tegneren selv løber tør for historier, begynder modtageren at spørge ind til konkrete tegn for sodavand og andre drikkevarer. Hovedparten af videoen er dog spontan fortælling. Video 4 foregår til dels som en samtale mellem modtager og tegner men er stadig primært spontan tale. Resten af videoerne er rene narrativer, men indimellem spørger modtageren ind til betydningen af et tegn eller lignende som man også ville gøre i en almindelig samtale. De syv videoer repræsenterer altså alt i alt naturligt tegnsprog som var det jeg ønskede.

Der er en overvægt af mænd i materialet (fem ud af syv) samt en overvægt af yngre tegnere frem for ældre (kun én ud af syv er 60 år). Denne skæve fordeling i køn og alder skal der tages højde for i vurderingen af resultaterne senere.

Den ene tegner (tegner D) skiller sig ud ved generelt at bruge meget få MG. På de 6 minutter og 18 sekunder videoen varer, registrerede jeg kun 40 MG i alt, hvoraf blot fire var betydningsbærende (se i øvrigt afsnit 5.2 for kriterier for hvornår en MG er betydningsbærende). Det er meget få MG når man sammenligner med de andre tegnere der i gennemsnit bruger 194 MG på den samme tid. Årsagen til dette kan være tegnerens idiolekt – han foretrækker måske en *mouthings* frem for en MG, måske fordi han identificerer sig med andre der har en mere dansk-påvirket sprogkode (fx hvis han har mange hørehæmmede eller hørende venner). Det kan også hænge sammen med emnet for hans fortælling: Han taler om sine arbejdsopgaver og hverdag som socialpædagog hvilket måske ikke er et emne der lægger op til så stor sproglig kreativitet. Det at han taler om sit arbejde, kan også give udslag i hans sprog i forhold

til den ovennævnte *age-grading*-effekt. Denne diskrepans i materialet skal i hvert fald tages i betragtning når resultaterne skal vurderes.

5.2 Metode

Jeg gennemgik de syv videoer og hver gang jeg observerede en ikke-dansk mundbevægelse noterede jeg ned: 1. Hvilken *mouth gesture* der var tale om, med udgangspunkt i [ODT's liste over MG](#). Jeg noterede også hvis mundbevægelsen var <intet>, altså hvis et manuelt tegn udførtes uden mundbevægelse. 2. Hvilket tegn mundbevægelsen knyttede sig til. Her brugte jeg ODT's annotering. 3. En foreløbig oversættelse til dansk af sætningen som mundbevægelsen indgik i. Annotering af det samtidige tegn er ODT's, mens oversættelsen er min egen, da ODT ikke har lavet fulde oversættelser af videoerne. Jeg er dog i stand til at lave oversættelserne i min egenskab af tegnsprogstolk, men jeg har fået en modersmålstaler til at gennemse oversættelserne af de i analysen benyttede eksempler for at være på den sikre side.

Herefter samlede jeg forekomsterne fra alle videoer i et regneark ud fra typen af MG, således at alle forekomster af samme MG sammenstilledes. Dette gav et samlet resultat på 1208 forekomster (se bilag 1). Dernæst frasorterede jeg de forekomster, der ikke var relevante for min undersøgelse:

- Forekomster der var noteret som <intet>, altså hvor et manuelt tegn forekom uden samtidig mundbevægelse.
- Leksikalske, semantisk tomme MG, dvs. MG der er en fast, obligatorisk del af tegnet. I denne vurdering indgik min egen viden samt optegnelserne i ODT. Hvis der ved tegnet kun er opført en enkelt mundbevægelse der kan ledsage tegnet, opfatter jeg den som en leksikalisk mundbevægelse, fx tegnet I-ORDEN der altid skal ledsages af mundbevægelsen [bi] (se tegnet i ODT [her](#))
- Ekkofonologi, dvs. tilfælde hvor munden spejler tegnets bevægelse (som hos Woll 2001), fx forekomst nr. 740 (bilag 1), hvor tegnet PF-FØDDER modificeres så den ene finger viser en tå der er bøjet opad, og samtidig løftes overlæben op. Denne MG tilføjer ikke ny betydning til tegnet, men spejler blot hændernes bevægelse.
- Forekomster der indgår i *enactment* (som defineret ovenfor hos Johnston et al. 2016), dvs. når mundbevægelsen er motiveret af og en del af tegnets betydning (fx at slikke på en is) eller indgår som en del af CA hvor mundbevægelsen er en ren mimisk gengivelse af referentens handling med

munden, hvorfor den pågældende MG ikke har en selvstændig betydning, fx forekomst nr. 545 (bilag 1), hvor den pågældende MG er mimisk: Tegneren viser at referenten presser læberne hårdt sammen for at undgå at få en vandmand i munden.

- Forekomster hvor en *mouthing* fra det foregående tegn trækkes hen over det næste tegn, fx forekomst nr. 259 (bilag 1), hvor i'et i MASKINE fastholdes henover det næste tegn.
- Tilsyneladende *slips of the tongue*, fx forekomst nr. 136 (bilag 1), hvor mundbevægelse og håndform fra tegnet I-KORT-AFSTAND-FRA bruges på artikulationsstedet for tegnet BO.
- Alle forekomster af [m]. [m] ligner en anspændt eller aktivt lukket mund. Der var 276 forekomster af [m] i de syv videoer. Efter at have kigget betydningerne af sætninger de indgik i igennem, var det umuligt at se et mønster i brugen. Måske kan [m] bruges til at undgå politisk ukorrekte *mouthings* eller en *mouthing* som tegneren af den ene eller den anden årsag ikke ønsker at bruge, fx forekomst nr. 526 (bilag 1) hvor det ser ud som om tegneren tøver før tegnet TYRKIET og derefter udfører det med [m] i stedet for den *mouthing* der ligner det danske ord "Tyrkiet". Der er dog ikke nok forekomster af denne type til at kunne afgøre med sikkerhed om [m] rent faktisk kan bruges sådan. En anden mulighed er at [m] har prosodisk karakter, som Johnston et al. (2016) fandt eksempler på i deres korpusgennemgang af Auslan. De fandt som nævnt ovenfor en MG som de beskrev som "a tense posture of the mouth" (Johnston et al. 2016: 9) der ikke modificerede det samtidige tegns betydning. Om den danske MG [m] også har prosodisk karakter må yderligere undersøgelser vise, men i min analyse af danske MG vil den ikke indgå da den tilsyneladende ikke er betydningsbærende og derfor falder udenfor mit fokusområde.
- MG med meget få forekomster i materialet (seks forekomster eller derunder) da det vil være umuligt at sige noget generelt om dem på så beskedent et grundlag.
- MG hvor alle forekomsterne i materialet kommer fra samme tegner da det indikerer idiosynkratisk brug.

- MG der er en del af en generel ansigtsmimik eller humørmarkering, fx forekomst nr. 252 hvor mundbevægelsen [i] optræder som del af en frastødt mimik.

Efter denne sortering er antallet af MG i materialet nedbragt til 283. De tilbageværende betydningsbærende MG er [ar], [i], [lala], [øde], <kort pust>, <langt pust>, <trutmund>, <tungespil op> og <tungen ud>. Nedenfor vil jeg undersøge dem nærmere, men af hensyn til opgavens længde vil jeg fokusere på tre MG, nemlig [i], <langt pust> og <tungen ud>. Jeg vil lave en distributionsanalyse for hver af de tre betydningsbærende MG. Jeg vil se på hvilke tegn de respektive MG knytter sig til og hvilken funktion disse tegn har i sætningen. Her skal det nævnes at der indtil nu ikke er gjort forsøg på at lave en egentlig ordklassebestemmelse af tegn i dansk tegnsprog. Mange tegn er multifunktionelle hvilket kan gøre det vanskeligt at ordklassebestemme dem (jf. Mohr 2014: 127 ff. om vanskelighederne ved at ordklassebestemme i andre tegnsprog). Jeg vil derfor ikke bevæge mig ud i en ordklassebestemmelse af tegnene som de respektive MG forekommer samtidig med, men blot skelne mellem leksikalske tegn og afbildende konstruktioner og så i øvrigt analysere tegnenes funktion i de sætninger de forekommer i¹¹. Derudover vil jeg se på sætningskonstruktionen for at se om den pågældende MG indgår i et topikaliseret led¹², et led med referencetjek¹³ eller i en markering af kendt information¹⁴, i en sætning med polære spørgsmål eller retoriske spørgsmål¹⁵, en negeret sætning¹⁶, i en

¹¹ En kommentar om annoteringen: Ved annotering har ODT valgt forskellige danske ord til at repræsentere det tegn der skal nedskrives. Hvis annoteringen fx er i form af et dansk substantiv, kan dette ikke tages som indikation for at det pågældende tegn også skal analyseres som et substantiv. Det skal altså understreges at annoteringerne ikke er mine analyser af ordklasse-tilhørsforhold, men blot ODT's navn for det pågældende tegn.

¹² I dansk tegnsprog kan man topikalisere et led og således markere det som emnet for den efterfølgende sætning (Engberg-Pedersen et al. 2019: 241). Topikaliseringsmarkeringen udføres ved tilbagetrækket hovedstilling, opspilede øjne eller spændt øjenmuskulatur, og evt. hævede øjenbryn. Derudover kan der også indgå en spændt mundstilling der ligner [i].

¹³ Referencetjek bruges til at sikre sig at modtageren har forstået hvilken referent der tales om og til at sikre sig at et specifikt tegn bliver forstået af modtageren. Referencetjek laves ved at spænde i muskulaturen i øjenlågene.

¹⁴ Markering af kendt information kan forefindes hen over hele sætninger eller led som tegneren ønsker at modtageren skal opfatte som kendt information. Markeringen er sammenknæbne øjne og evt. spændt mundstilling.

¹⁵ Polære spørgsmål markeres non-manuelt ved fremadlænet krop og/eller hoved, hævede øjenbryn og let opspærrede øjne. Andre spørgsmål end polære vil typisk indeholde et spørgetegn og kan markeres non-manuelt enten på samme måde som polære spørgsmål eller med let rynkede bryn.

¹⁶ Negering markeres non-manuelt ved hovedryst og eventuelt et manuelt negerende tegn såsom [ENDNU-IKKE](#).

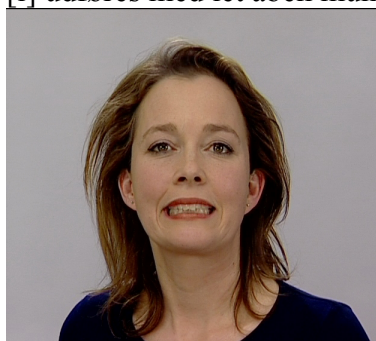
konstruktion med CA, eller om den indgår i en sætningskonstruktion der ikke er markeret. Jeg vil også se på situationstypen (med udgangspunkt i Engberg-Pedersen et al. 2019) for at se om der er et mønster i hvilken situationstype de respektive MG forekommer i. Jeg vil desuden, med udgangspunkt i en kognitiv semantisk tilgang til materialet, se om der kan udledes en generel betydning af de respektive MG ud fra eksemplerne i data. Jeg vil fremlægge de fundne betydninger for nogle modersmålstalere af dansk tegnsprog for at teste hypotesen. Jeg vil desuden med hjælp fra modersmålstalerne også få klarlagt brugen af de tre MG yderligere i fald der mangler eksempler i data. Om nødvendigt vil jeg her gøre brug af konstruerede eksempler som jeg i det følgende vil markere med # så de klart kan skelnes fra de naturlige eksempler¹⁷.

6. Distribution og betydning af de betydningsbærende MG [i], <langt pust> og <tungen ud>

I det følgende vil jeg gennemgå de udvalgte MG og deres distribution enkeltvis (6.1, 6.2, og 6.3). Til sidst vil jeg opsummere hvilke træk de har fælles og hvilke der er individuelle, samt kort diskutere hvad resultaterne kan betyde for de respektive MG's kategorisering (6.4).

6.1 [i]

[i] udføres med let åben mund og sammenbidte tænder:



(Billede fra ODT)

¹⁷ Grundet Corona-krisen har jeg kun haft mulighed for at tale med to modersmålstalere, så dette skal der naturligvis også tages hensyn til når resultaterne skal vurderes. Samtalerne er foregået som uformelle samtaler med udgangspunkt i de spørgsmål som analysen af data gav anledning til.

Der kan ses *gradience* i udførelsen af [i] fra en mundstilling som på billedet til en meget spændt mund. Samtidig med den meget spændte mund, kan der forekomme spændt øjenmuskulatur.

Der var 56 forekomster af [i] i materialet efter sorteringen. En mundstilling der ligner [i] kan også indgå i markering af topikaliserede sætninger og led eller i markering af kendt information. Ud af de 56 forekomster var der ni af disse typer. De er ikke taget med i distributionsanalysen nedenfor da de har en anden betydning (hhv. topikalisering og kendt information) end den betydningsbærende MG [i] som jeg undersøger her. Antallet af forekomster af [i] er hermed reduceret til 47. [i] blev brugt af seks ud af de syv tegnere. Den ene tegners (tegner F) brug af [i] er mere omfattende end de fem andres: 20 ud af de 47 forekomster stammer fra hendes video. Dette kan enten være et udtryk for hendes idiolekt, eller det kan være emnet der måske i særlig grad fordrer til brug af [i] (hendes fortælling handler om besværet ved at finde passende sko, se i øvrigt mere nedenfor om betydningen af [i]).

[i] forekommer primært sammen med leksikalske tegn (42 forekomster), men der var også få eksempler på [i] samtidig med afbildende konstruktioner (5 forekomster). [i] forekommer aldrig alene uden et samtidigt tegn. Se samlet oversigt herunder:

Leksikalske tegn i prædikatsfunktion				
Antal forekomster	Samtidigt tegn	Modificering	Situationstype	Sætningskonstruktion
1	HAVE-DÅRLIG-SAMVITTIGHED		Tilstand	CA
2	RO-BÅD	+gentagelse +afbrudt	Aktivitet	CA
1	DISKUTERE	+mange	Aktivitet	CA
2	PÅKALDE-OPMÆRKSOMHED		<i>Accomplishment</i>	CA
4	GØRE-FORSKELLIGETING		Aktivitet	CA (2), umarkeret (2)
2	DÆMPE	+gentagelse	Aktivitet	CA

2	TVIVLE		Tilstand	Umarkeret (1). CA (1)
1	FLYTTE	+gentagelse	<i>Accomplishment</i>	Umarkeret
1	FORANDRE	+mange	<i>Accomplishment</i>	Umarkeret
6	LEDE-EFTER	+gentagelse +mange +længe +dektisk tidslinje	Aktivitet	Umarkeret (2), CA (4)
3	KIGGE-RUNDT		Aktivitet	CA
2	SLÅS		Aktivitet	CA
1	SLUKKE	+intensivering	<i>Accomplishment</i>	CA
1	KONTROL	+konfiguration	Aktivitet	CA
1	STOR	+intensivering	Aktivitet	Umarkeret
1	STEMNING		Tilstand	CA
1	GRÆNSE-FREM- ELLER- TILBAGE		Tilstand	CA
1	MORD		Tilstand	Umarkeret
1	KROP	+intensivering	Tilstand	CA
2	HVAD	+mange	Tilstand	CA
4	PRÆSENTATIONSGESTUS		Tilstand	Umarkeret (3), CA (1)
2	IKKE		Tilstand	CA
1	NOGENLUNDE		Tilstand	Umarkeret

Afbildende konstruktioner i prædikatsfunktion				
Antal forekomster	Samtidigt tegn	Modificering	Situationstype	Sætningskonstruktion
1	v-pf:sætte-sig-op-i-båd		<i>Accomplishment</i>	CA
2	håndtere-pf:ro-med-én-hånd		Aktivitet	CA
1	masse-pf:menneskemasse-bevæge-sig-mod-et-mål		<i>Accomplishment</i>	Umarkeret

[i] kan tilsyneladende betyde to forskellige ting. Den kan, som i eksemplet her, bidrage med forstærkning eller intensitet:

Eks. 1:

HAVE-DÅRLIG-SAMVITTIGHED SYND(mhs)
[i]----- synd

’Vi havde det meget dårligt med det, det var synd (for den)’

Tegnet HAVE-DÅRLIG-SAMVITTIGHED bruges også af en anden tegner i materialet, men her bruges tegnet med en anden MG end [i]:

Eks. 2:

PEG EN KLASSE OGSÅ TI KLASSE PEG / CA-----
en klasse også ti klasse PEG PEG

gestus PEG **HAVE-DÅRLIG-SAMVITTIGHED**
[m]-----

’En af klasserne var også en 10.klasse. Det der foregik dér fik jeg det dårligt over.’

Her kan man altså se at det samme tegn mister intensitets-betydningen, når en anden MG end [i] bruges.

Men det ser også ud til at [i] kan betyde noget i retning af 'med besvær/anstrengelse' som fx her:

Eks. 3:

irriteret----- rynkede bryn-----
RO-BÅD+afbrudt / PRÆSENTATIONSGESTUS
[i]-----

'Og så skulle vi med besvær mase af sted i robåden (underforstået: med dem på slæb)! Det gik jo virkelig ikke'

eller her:

Eks. 4:

JEG pf:sidde-tæt-i-båd
pf:sidde-tæt-i-båd

pf:ro-med-én-hånd
pf:ro-med-én-hånd
[i]-----

pf:ro-med-én-hånd
pf:ro-med-én-hånd
[i]-----

'Vi sad helt mast og måtte med anstrengelse ro med en hånd hver'

I eks. 3 og 4 er der hverken noget i tegnerens øvrige mimik eller i udførelsen af de manuelle tegn der viser noget om besvær. Her kommer betydningen 'med besvær' eller 'med anstrengelse' altså fra [i]. Det kan man også se via kontrasten i dette eksempel hvor det samme tegn som i eks. 3 bruges, men med en anden MG:

Eks. 5:

pf:sætte-sig-op-i-båd----- SEJLE
pf:person-sætte-sig-op-i-båd

RO-BÅD+gentagelse
[m]-----

'Vi satte os op i båden og roede derud af'

Her angives ro-aktiviteten ikke som 'med anstrengelse/besvær' men som mere neutral. Betydningen 'med anstrengelse/besvær' må formodes at stamme fra [i]. Disse minimalpar i prædikaterne for både betydningen 'med intensitet' og 'med anstrengelse/besvær' tyder altså på at betydningen af [i] er kodet.

På trods af at der er indikationer for at betydningen af [i] er kodet, virker den nøjagtige betydning af [i] alligevel til at være afhængig af konteksten og af det samtidige tegns betydning, som fx her:

Eks. 6:

SENERE	PRÆSENTATIONSGESTUS	ALLIGEVEL PEG	MERE
<langt pust>		alligevel	mere

DRENG PEG	/	TVIVLE
dreng		[i]-----

'Senere finder de ud af at det måske alligevel mere er en dreng. Så bliver de meget i tvivl'

I eks. 6 ville 'med besvær/anstrengelse'-betydningen ikke give så meget mening i forhold til betydningen af tegnet TVIVLE. Det virker altså til også at være tegnene samt den øvrige kontekst der afgør hvordan [i] skal fortolkes. Modersmålstalere genkender de to betydninger men siger også at betydningen afhænger af konteksten. Der er altså tale om betydningsmæssig vaghed.

Ud over at angive 'med intensitet' eller 'med besvær' siger modersmålstalerne at [i] også har en karakter af noget "selvoplevet" eller det jeg vil kalde for et indre perspektiv. I de sætninger der indeholder CA er markeringen af det indre perspektiv meget tydelig (da disse konstruktioner netop handler om at vise situationen fra referentens perspektiv), men i umarkerede sætninger tilføjer brugen af [i] altså alligevel et indre perspektiv – taleren sætter sig i referentens sted. Det kan fx ses her:

Eks. 7:

ÅRSAG PEG	GAMMEL	NU	LUKKE /	ANDEN
[i]-----	gammel	nu		og
PRÆSENTATIONSGESTUS		BRÆKKE	ØDELÆGGE	BETYDE
		<kort pust>	<kort pust>	betyde

TVIVLE PEG SKAL HVAD
 [i]----- skal hvad

'Fordi det gamle nu er lukket, det var helt smadret og ødelagt, så man er meget i tvivl om hvad det nu skal'

Her er sætningen ikke umiddelbart markeret som en CA-konstruktion og tegneren omtaler en udefineret referent der ikke er ham selv. Her tilføjer [i] altså, ud over intensitets-betydningen, det indre perspektiv på tilstanden.

[i] kan forekomme sammen med leksikalske tegn og afbildende konstruktioner der benævner entiteter, begivenheder eller tilstande, men fælles for dem alle er at de altid står som prædikat i sætningen som i eksemplerne her med henholdsvis leksikalsk tegn og afbildende konstruktion:

Eks. 8:

BUSH(ha)	ELLER	HILLARY(ha)	HVEM
Bush	eller	Hillary	hvem

BEDRE	DISKUTERE+mange
bedst	[i]-----

'De diskuterede intenst frem og tilbage hvem der var bedst, Bush eller Hillary'

Eks. 9:

ÅRSAG	pf:mennesker-strømme-til-igen-og-igen /
[i]-----	[i]-----

STOR-RESPEKT
[o]-----

'For der strømmer horder af mennesker hertil altid, det er vildt nok'

I nogle tilfælde optræder [i] også samtidig med et tegn der udgør en hel sætning:

Eks. 10:

HVIS	pf:skib-kæntre	HVORDAN	SVØMME	HVORDAN /
hvis	skib	hvordan	svømme	hvordan

PRÆSENTATIONSGESTUS
[i]-----

'Hvis nu båden skulle gå hen og kæntré, hvordan skulle hun så svømme? Det ville være et problem'

I 22 tilfælde i data er det samtidige tegn modificeret. Der kan være tale om en kvantitativ aspektuel modificering, fx iterativ:

Eks. 11:

BETYDE HEL EVAKUERE NY FÆNGSEL **FLYTTE+gentagelse**
betyde al <kort pust> ny fængsel [i]-----

'Så nu skal hele molevitten masés over i det nye fængsel'

eller her durativ samt rumlig udstrækning:

Eks. 12:

JEG LEDE-EFTER+længe+mange
[i]-----

'Jeg ledte og ledte og ledte intenst i alle butikkerne'

eller her en anden form for rumlig udstrækning:

Eks. 13:

JEG gestus PEG HELLERUP(mhs) STRAND^VEJ
 Hellerup Strandvejen

KONTROL+konfiguration HAR-IKKE
[i]----- [m]-----

'Jamen jeg har ledt hele Hellerup intenst igennem langs Strandvejen, men der var ingenting'

Modificeringen kan også være af temporal karakter:

Eks. 14:

JEG LEDE-EFTER+deiktisk-tidslinje
[i]-----

'Jeg ledte intenst i lang tid'

eller modificeringen kan være et signal om intensivering, fx her:

Eks. 15:

RIGTIG MEN **KROP+intensiv**
rigtig men [i]-----

”Det er rigtigt, men det føles virkelig ubehageligt”, (sagde hun)’

Der var ingen forekomster af [i] samtidig med et tegn modificeret for +flertal. Modersmålstalerne mener dog godt at [i] vil kunne forekomme med denne modifikation. Der er altså ikke umiddelbart nogen begrænsninger i forhold til hvilke typer modifikationer [i] kan forekomme samtidig med.

[i] forekommer enten i sætninger der ikke er markerede, eller i sætninger med CA som fx her i en umarkeret sætning:

Eks. 16:

FOR-NYLIG [i]-----	PEG	HORSENS Horsens	GRUPPE <kort pust>	BY by	PEG	LIDT lidt
UDENFOR / udenfor	BY by	HEDDE hedde	NEM(ha) / Nem	UDENFOR / udenfor	PEG	
STOR+intensivering [i]-----		FÆNGSEL fængsel	NY ny			

’For nylig, udenfor Horsens by i en by der hedder Nem, lige lidt udenfor, har der bredt sig et fængsel, der er helt nyt’

eller her i en sætning med CA:

Eks. 17:

CA-ref.1-----	CA-ref.2-----
JEG UD BORT /	IKKE SLUKKE
ud	[i]-----

”Jeg går nu” (sagde hun), ”Nej nej nej”, (sagde jeg), og fik hende til at falde ned’

Der var ingen eksempler på [i] i negerede eller spørgende sætninger i materialet. Modersmålstalerne er i tvivl om om [i] kan negeres selvstændigt. Hvis man negerer sætningen hvor [i] indgår, vil det formodentlig være det samtidige tegn der negeres og

ikke betydningen af [i]. Hvis man ønsker at negere betydningen af [i], skal der tilføjes noget som [i] står i kontrast til som fx i dette konstruerede eksempel med retorisk spørgsmål¹⁸:

Eks. 18:

?-----
 MAND KØRE-BIL-FREM TAGE-TIL /
 mand [i]-----

næg-----
 PRÆSENTATIONSGESTUS / KØRE-BIL-FREM
 [o]----- <trutmund>-----

'Manden kørte ikke som en sindssyg på vejen derhen, han kørte helt stille og roligt.'

Ligesom ved negering vurderer modersmålstalere også at [i] ikke kan spørges til direkte. Hvis man kan bruge [i] i polære spørgsmål, er det i hvert fald uklart hvad der spørges til. Det vil nok opfattes som om der spørges til det samtidige tegn og ikke til modifikation [i].

Som nævnt ovenfor var der flere eksempler i materialet på topikaliserede led der indeholdt en mundstilling som ligner [i], men hvor denne mundstilling betydningsmæssigt bidrager med noget andet (nemlig topikalisering) end [i] gør. Der var dog et enkelt eksempel i materialet hvor [i] i betydningen 'med intensitet' eller 'med besvær' stod i et topikaliseret led:

Eks. 19:

t-----	smk-----
FØR JEG LEDE-EFTER / JEG	HEL / SKO GAMMEL HUL(M) PEG
før jeg [i]-----	al sko gammel hul

 pf:sål-gået-fra GØRE-FORSKELLIGE-TING / JEG
 <tungen ud> <tungen ud>

KASTE+gentagelse REDUCERE
 smid ud smid ud [m]-----

¹⁸ Retoriske spørgsmål er en udbredt diskursstrategi i mange tegnsprog. Retoriske spørgsmål markeres på samme måde som polære spørgsmål, men det er spørgeren selv der svarer på spørgsmålet. Funktionen er fremhævelse af information .

'Før jeg begyndte at lede, havde jeg kasseret alle de sko, der var gamle, hullede eller hvor sålen var gået fra og andet træls, så antallet blev reduceret'

[i] forekommer i data ved tilstande, aktiviteter og *accomplishments*:

Eks. 20 - *accomplishment*:

t-----				
ÅRSAG	FØR	MASSER-AF	FORSKELLIGE-TYPER	SLAGTE
[i]-----	før	[i]-----		slagteri

PEG PEG PEG /		MASSER-AF OPLEVE	PEG	DÅRLIG MÅDE /
		[i]----- opleve		dårlig måde
t-----				
ANDEN	HER	NY /	PRØVE	FORANDRE+mange PEG
og	her	ny	prøve	[i]-----
MEGET	MODERNE	NU		
meget	moderne	nu		

'Det er fordi der før i tiden har været mange forskellige slagterier rundt omkring, og mange har oplevet at de brugte dårlige metoder, og her i det nye (slagteri) prøver vi ændre en hel masse så det er meget mere moderne nu'

Eks. 21 - aktivitet:

		næg		
JEG KIGGE-RUNDT /	MIN	TYPE	/	JEG KIGGE-RUNDT
[i]-----	min	type		[i]-----

'Jeg kiggede og kiggede intenst, men der var ikke noget der var min stil'

Eks. 22 - tilstand:

PITBULL(ha)	VOLDSOM	MORD
Pitbull	voldsom	[i]-----

'Pitbulls er voldsomt morderiske'

Der var ingen eksempler på [i] ved *achievements*. Modersmålstalere vurderer at [i] dårligt kan forekomme samtidig med tegn som fx BETALE eller VINDE, i så fald ville det samtidige tegn i hvert fald skulle modificeres med fx +gentagelse. Så dette konstruerede eksempel dur ikke ifølge modersmålstalerne:

Eks. 23:

t-----
*MAND PEG / BETALE
mand [i]-----

*'Manden betaler med besvær/på en intens måde'

hvorimod dette ville være acceptabelt:

Eks. 24:

t-----
MAND PEG / BETALE+gentagelse
mand [i]-----

'Manden betaler og betaler med besvær/på en intens måde'

Intensitetsbetydningen ville i så fald være knyttet til modifikationsbetydningen. Dette kan hænge sammen med betydningen af [i] sammenholdt med den iboende betydning af *achievements* som noget punktuelt. Det er svært at forestille sig at noget punktuelt foregår intenst eller med besvær. Bliver tegnet derimod modificeret med en form for tidlig udstrækning, kan man bedre forstille sig intensitet eller besvær forbundet med det. Det samme gør sig gældende for semelfaktiver der også per definition er punktuelle. Der er da heller ingen eksempler på brug af [i] ved semelfaktiver i data. Adspurgte siger modersmålstalere at [i] måske godt kan optræde sammen med semelfaktiver som fx HOSTE eller PRUTTE, men at tegnene i så fald ligesom ved *achievements* skal være modificeret for kvantitativt aspekt med fx +længe eller +gentagelse for at give mening.

6.2 <langt pust>

<langt pust> laves ved en bilabial plosiv uden stemmelæbspændinger som går over i en glottal frikativ med næsten lukket mund, også uden stemmelæbspændinger. Video af <langt pust> kan ses [her](#).

Der kan ses variation i udførelsen fra en form uden plosiv, men med let spidsede læber til en form med plosiv og efterfølgende let oppustede kinder mens luftstrømmen lukkes ud. Derudover findes der *gradience* i udførelsen internt i de to varianter med forskellige grader af pust, hvor konteksten afgør hvor kraftigt pustet skal være.

<langt pust> kan, i hvert fald på video, forveksles med <vibrerende læber> hvor læberne laver en bilabial trille. Video af <vibrerende læber> kan ses [her](#).

Modersmålstalerne vurderer dog at <vibrerende læber> er en separat MG uden sammenhæng med <langt pust>.

Der var 32 forekomster af <langt pust> i materialet. Den blev brugt af seks ud af de syv tegnere og brugen var nogenlunde jævnt fordelt. <langt pust> forekommer i materialet samtidig med leksikalske tegn (16 forekomster) og afbildende konstruktioner (16 forekomster), alle i prædikatsfunktion. Den forekommer aldrig uden et samtidigt tegn. Samlet oversigt kan ses her:

Leksikalske tegn i prædikatsfunktion				
Antal forekomster	Samtidigt tegn	Modifikation af tegn	Situationstype	Sætningskonstruktion
2	SPISE-MIDDAG		Aktivitet	CA
1	UDVIDE		Aktivitet	Umarkeret
3	I-SMUG		Aktivitet	CA
1	CYKLE		Aktivitet	CA
1	FLÅ		<i>Accomplishment</i>	CA
2	GØRE-FORSKELLIGE-TING		Aktivitet	CA
1	MASSER-AF		Tilstand	CA
1	FORSKELLIGE-TYPER		Tilstand	CA
1	ALKOHOLIKER		Aktivitet	Umarkeret
1	TEKST	+flertal	Tilstand	Umarkeret
1	INDTIL		<i>Accomplishment</i>	Umarkeret
1	SENERE		Aktivitet	CA

Afbildende konstruktioner i prædikatsfunktion				
Antal forekomster	Samtidigt tegn	Modifikation af tegn	Situationstype	Sætningskonstruktion

1	flad-overflade- pf.kontur-af-vig		Tilstand	CA
3	bil-pf:sejle-ind-i-vig bil-pf:køre-ind-til- perron bil-pf:komme-kørende- til-et-sted		<i>Accomplishment</i>	CA
3	masse-pf:strømme-til- et-sted		<i>Accomplishment</i>	CA
2	urskive-pf:viser-dreje		Aktivitet	Umarkeret
4	pf-v:falde-bagover pf-v:bevæge-sig- vklende-af-sted pf-v:bevæge-sig- vklende-af-sted pf-v:gå-hen-og-lægge- sig		<i>Accomplishment</i> Aktivitet Aktivitet <i>Accomplishment</i>	CA
1	håndtere-pf:trække- cykel-i-stativ		Aktivitet	CA
1	indeks-pf:raket-bevæge- sig-op-i-rummet		Aktivitet	Umarkeret
1	ben-pf:stavre-sig-på- plads		<i>Accomplishment</i>	CA

Ved gennemgangen af eksemplerne i materialet fremkom flere betydninger af <langt pust>. En af betydningerne er 'udstrækning i tid':

Eks. 25:

SIGE SALAT pf:klump
pf:flad-overflade
sige salat <kort pust>

GRÆS pf:klump
pf:flad-overflade
vegetar <kort pust>

ANDEN pf:klump
pf:flad-overflade
anden <kort pust>

SPISE-MIDDAG
<langt pust>

'...det vil sige der lå noget salat på tallerkenen, noget vegetar-halløj og noget andet noget, som vi sad og spiste'

Tegnet SPISE-MIDDAG i eksempel 25 er ikke modificeret med andre markeringer af den tidslige udstrækning, selvfølgelig bortset fra det iboende durative element der findes i aktiviteter. Men <langt pust> tilføjer en yderligere udstrækning i tid som aktiviteten ikke i sig selv leverer via egen semantik. Det tidsmæssige aspekt i betydningen 'sidde og spise' kommer altså fra <langt pust>. Samme tegn bruges også af en anden tegner i materialet, men her med en anden MG:

Eks. 26:

BESTEMT	JEG	pf:kigge /	ALLESAMMEN
faktisk	vi		allesammen

TØMMERMÆND /	JEG	SPISE-MIDDAG
tømmermænd	vi	<pust pust>

'Faktisk kunne vi se at alle havde tømmermænd. Så vi havde lidt svært ved at få maden ned.'

I eks. 26 bruges SPISE-MIDDAG med en mimisk MG der skal karikere hvordan referenterne så ud i situationen. Her får man altså ikke samme følelse af tidslig udstrækning som da tegnet SPISE-MIDDAG blev brugt med <langt pust>. Det ser altså ud til at det er <langt pust> der bidrager med denne betydning. Jeg spurgte modersmålstalerne om den tidsmæssige betydning i eks. 25 også kunne være fremkommet ved at bruge en kvantitativ aspektuel modifikation som fx durativ. Det bekræftede de men mente at SPISE-MIDDAG i så fald skulle udføres uden <langt pust>. Det som <langt pust> tilsyneladende kan bidrage med som de kvantitativt aspektuelle modifikationer ikke kan, er et indre perspektiv på begivenheden. Modersmålstalerne opfatter nemlig <langt pust> som udtryk for talerens eller referentens egen oplevelse af begivenheden, "sådan som personen oplever det i øjeblikket" siger de. <langt pust> tilføjer altså et subjektivt element, en markering af at begivenheden eller tilstanden skal forstås fra et indre frem for et ydre perspektiv. Dette kan man også se i andre eksempler hvor <langt pust> forekommer samtidig med leksikalske eller afbildende tegn der allerede i forvejen i deres semantik indeholder et durativt element:

Eks. 27:

JEG pf:gå-hen-og-lægge-sig GØRE-FORSKELLIGE-TING
<langt pust>-----

SOVE GØRE-FORSKELLIGE-TING / TIL I-MORGEN MORGEN / PEG
sove <langt pust → tungen ud>----- til næste morgen

pf:gå-et-sted-hen / PRÆSENTATIONGESTUS TÆT-PÅ EKSISTENS
[o] [ar]

'Jeg gik i seng, rodede lidt med nogle ting i noget tid, sov, rodede lidt mere i noget tid med alt muligt fis, og så næste morgen gik jeg derned, og så var den der heldigvis stadig'

I eks. 27 forekommer <langt pust> sammen med tegnet GØRE-FORSKELLIGE-TING der i sig selv er durativt. Det bruges om udefineret aktivitet der foregår mens tiden går (et eks. på brugen af tegnet kan ses [her](#) ved at trykke på den første eksempelsætning ude til højre). Modersmåstalere siger at sætningen godt kunne have fungeret uden <langt pust> og stadig have beholdt den durative betydning. Men <langt pust> tilføjer et ekstra element af tid via en slags kommentar fra taler – den viser altså begivenheden eller tilstanden (og dennes udstrækning i tid) som den opleves af taleren eller referenten.

En anden betydning der er meget nært beslægtet med betydningen 'udstrækning i tid', hvis ikke endda den samme, er 'udstrækning i rum':

Eks. 28:

t----
PEG / NY / START LAND BYGGE UDVIDE / NY
ny start bund bygge <langt pust> ny

'Denne her er helt ny, startet op fra bunden, bygget op og udvidet, den er spritny'

En tredje betydning ligger også tæt på de andre men har mere noget med bevægelse at gøre. Den beskriver den sansemæssige oplevelse af luftstrømmen der opstår ved bevægelse. Betydningen kan beskrives som 'frembringende luftstrøm' eller nærmere den nøjagtige følelse af luftstrømmen i situationen:

Eks. 29:

t-----
SÅ-EFTER TRÆ pf:lille-cylinder / SMIDE-VÆK
så træ [ar]

pf:pind-ramme-persons-pande JEG
[bam]

pf:falde-i-en-stor-bue-bagover
<langt pust>-----

'Så træpinden blev kastet og ramte mig lige i panden, så jeg røg bagover i en stor bue gennem luften med et "wush"'

I eks. 29 beskriver <langt pust> altså den luftstrøm der opstår ved bevægelsen gennem luften. En lignende betydning der også har med luftstrøm at gøre, er betydningen 'uhindret':

Eks. 30:

BÅD	KAN	pf:sejle-ind-i-vig
pf:flad-overflade	pf:flad-overflade	pf:flad-overflade
båd	kan	<langt pust>

'Båden kunne bare glide uhindret lige ind i vigen'

I eks. 30 viser <langt pust> at bevægelsen foregår uhindret, flydende, uden modstand. Der er ingenting i den manuelle udførelse af tegnet der indikerer denne betydning. Ifølge modersmålstalere kunne sætningen fungere uden <langt pust>, men i så fald ville betydningen af det afbildende tegn være mere neutral – altså på dansk svarende til 'sejle' uden betydningen 'uhindret'. Hos nogle af tegnerne (G og B) udføres <langt pust> uden plosiv og med let rundede læber ved denne betydning, mens udførelsen med plosiv og uden rundede læber bruges til de andre betydninger. Baker-Shenk og Cokely (1980) har fundet en lignende MG i ASL som de kalder *pursed lips* og som har betydningerne "'very small/thin/narrow', 'smooth' or 'quickly/easily'" (Baker-Shenk & Cokely 1980: 21). De nævner også at der ses forskel i udførelsen blandt tegnerne og at det er uvist om der derfor er tale om flere forskellige signaler (Baker-Shenk og Cokelys 1980: 21). De øvrige tegnere (A, C, E, F) i mit materiale skelner dog ikke på denne måde. Nogle af tegnerne udfører <langt pust> på samme måde hver gang uanset betydningen, mens andre udfører <langt pust> en smule forskelligt

fra gang til gang. Der er altså ikke noget der tyder på at den skelnen der forekommer hos tegner G og B mellem betydningen 'uhindret' og de øvrige betydninger, skal opfattes som at der er tale om to forskellige MG.

De to betydninger 'udstrækning i tid' og 'udstrækning i rum' ligger meget tæt, de er vel nærmest to sider af samme sag. Betydningerne 'frembringende luftstrøm' og 'uhindret' ligger heller ikke langt fra hverken hinanden eller de to øvrige betydninger. Det er ikke muligt at fastslå diakront hvilken betydning der kom først, men det virker sandsynligt at betydningen i den sansemæssige oplevelse der vedrører luftstrøm ved bevægelse kom først, og at betydningen senere er blevet metaforisk udvidet til også at betyde tidslig og rumlig udstrækning. Den kognitive semantiske udvikling kan skitseres således:

Betydning 1: Objekt skaber luftstrøm ved (uhindret) bevægelse fra pkt. A til pkt. B

Betydning 2: Den tid det tager at bevæge sig fra pkt. A til pkt. B

Betydning 3: Noget dækker området mellem pkt. A og pkt. B

Hvad <langt pust> betyder, altså hvilken af de fire betydninger der er den relevante i sammenhængen, er dog i høj grad kontekstafhængigt. Det er det samtidige tegn samt den øvrige kontekst der afgør betydningen. Man kan altså tale om at der er en vis betydningsmæssig vaghed i denne MG, og modersmålstalerne har da også svært ved at sætte ord på præcis hvad den betyder. De siger også at betydningen er afhængig af konteksten.

<langt pust> kan forekomme sammen med tegn der benævner entiteter, begivenheder eller tilstande, men fælles for dem alle er at de altid står i prædikatsfunktion. Som fx her med leksikalsk tegn:

Eks. 31:

EN UGE **SENERE** / JEG PRÆSENTATIONSGESTUS TAGE-TIL JEG
en uge <**langt pust**>

JA EKSISTENS
ja [ar]

'En uge sneglede sig af sted. Så tænkte jeg: "Nå hvad skidt" og tog derhen, og søreme ja, de var der!'

eller her med en afbildende konstruktion:

NØDT-TIL pf:rykke-cykel-til-siden /

pf:træde-i-pedaler
<langt pust>-----

pf:cykle-ad-snoet-vej
<tungen ud>-----

EKSTRA
ekstra

pf:cykle-ad-snoet-vej
<tungen ud>-----

'Vi var nødt til at cykle (på stien) længere henne, så vi cyklede og cyklede ad den snoede sti, meget længere end hvad vi ellers havde behøvet'

<langt pust> forekommer også som del af komplekse prædikater, enten bestående af leksikalsk tegn plus afbildende konstruktion eller leksikalsk tegn plus leksikalsk tegn som her:

Eks. 33 – leksikalsk + afbildende:

SAMME VEJR^STJERNE / ANDRE
som astronaut nogen

REJSE
rejse

pf:raket-affyres
<langt pust>

'Ligesom astronauter. Som nogen der rejser ud i rummet i raket'

Eks. 34 – leksikalsk + leksikalsk:

chokeret-----

JEG KIGGE / gestus / BRUGE-TEGNSPROG

I-SMUG
<langt pust>

'Jeg kiggede på i chok, men han fortsatte bare med at tale som om intet var hændt'

Hvis <langt pust> indgår i et sådant komplekst prædikat, ser det ud til at <langt pust> kun kan forekomme samtidig med det sidste element i konstruktionen. Til gengæld kan <langt pust> godt strække sig over flere tegn, hvis der ikke er tale om et komplekst prædikat, men flere på hinanden følgende prædikater som fx ovenfor i eks. 27, her delvist gentaget:

Eks. 35:

JEG pf:gå-hen-og-lægge-sig GØRE-FORSKELLIGE-TING
<langt pust>-----

'Jeg gik i seng, rodede lidt med nogle ting i noget tid...'

<langt pust> forekommer kun en enkelt gang i materialet samtidig med et tegn der er modificeret:

Eks. 36:

VEJ <lalala>	MASSER-AF mange	VINDUE vindue	pf:billede-hænge-på-væg på på på	
pf:billede-hænge-på-væg på på på		ANDEN og	MASSER-AF mange	
UDSTILLING museum	BILLEDE billede	ANDEN og	FOTOGRAFERE fotografi	
ANDEN og	VÆRKSTED værktøj	BRUGE bruge	HVAD hvad	ANDEN og
FORKLARE forklare	HISTORIE historie	TEKST+flertal <langt pust>	HVORFOR hvorfor	JEG vi
ARBEJDE gør	PEG det			

'Der er en meget lang gang med en masse vinduer og en masse udstillinger med billeder og fotografier og det værktøj vi bruger og lange tekster med historiske forklaringer om hvorfor vi gør som vi gør'

Modersmålstalere vurderer at <langt pust> ikke kan forekomme samtidig med andre modifikationer end +flertal da de føler at andre modifikationer kolliderer med betydningen af <langt pust>. Da langt pust bl.a. angiver tidslig udstrækning, er det heller ikke så overraskende at <langt pust> ikke forekommer sammen med tidslige modifikationer.

<langt pust> forekommer primært i sætninger med CA (25 ud af 33), som fx her:

Eks. 37:

JEG pf:komme-på-benene **I-SMUG** pf:udføre-tegnsprogspoesi
<langt pust>

'Jeg fik mig stablet på benene, dækket over miseren og fortsatte poesi-forestillingen'

men der var også nogle få tilfælde af umarkerede sætninger i materialet, som fx her:

Eks. 38:

SPISE-MIDDAG FRA	HALV SYV	pf:viser-dreje	TIL
<langt pust>	halv syv	<langt pust>	til

KLOKKEN-OTTE /	STARTE	BIOGRAF
otte	starte	film

'Vi sad og spiste fra halv syv til otte, og så startede filmen'

Der var ingen eksempler på brug af <langt pust> i spørgende eller negerede sætninger. Modersmålstalere vurderer at <langt pust> dårligt kan indgå i negerede sætninger da det støder sammen med opfattelsen af <langt pust> som en sansemæssig oplevelse. En af modersmålstalerne sagde at det virkede forvirrende at negere noget der blev præsenteret som en sansemæssig (egen)oplevelse, som han sagde: "Jamen havde du ikke oplevet det da?". Hvis <langt pust> skulle indgå i en negeret sætning, ville det i hvert fald ikke være klart hvad der blev negeret. Sandsynligvis ville det opfattes som om hele prædikatet blev negeret. Samtidig er modersmålstalerne også i tvivl om <langt pust> ville kunne indgå i polære spørgsmål. I hvert fald ville det være uklart hvad der blev spurgt til, formodentlig ville det blive opfattet som om der spurgtes til selve prædikatet og ikke til modificeringen <langt pust>.

Modersmålstalerne mener til gengæld godt at <langt pust> ville kunne indgå i et retorisk spørgsmål hvor der lægges vægt på en modsat kvalitet, som fx i dette konstruerede eksempel:

Eks. 39:

?	-----	næg
DRENG PEG	pf:rutje-ned-ad-bakke /	/ pf:rutsje-ned-ad-bakke
dreng	<langt pust>-----	[i]-----

'Drengen rutsjede ikke uhindret ned ad bakken, han rutsjede ned ad bakken med besvær'

<langt pust> forekommer en enkelt gang i materialet i en betingelsessætning:

Eks. 40:

BETYDE VED I-ORDEN HJEM HVIS	ALKOHOLIKER / CYKEL NEM
betyde ved [bibi]----- hjem hvis	<langt pust> cykel nem

'For så vidste vi at vi ville komme sikkert hjem hvis vi nu var berusede, så var det nemt på cykel'

Sætningen er i øvrigt umarkeret. Sædvanligvis optræder betingelsessætninger i dansk tegnsprog forrest i sætningen og er markeret med topikaliseringsmarkering. Derfor er spørgsmålet om <langt pust> stadig ville kunne forekomme som del af en betingelsessætning der var topikaliseret. Modersmålstalere mener at <langt pust> måske godt kan forekomme i et topikaliseret led først i sætningen. Da der ikke er nogen eksempler i data, må yderligere undersøgelser vise om dette er tilfældet.

<langt pust> forekommer i materialet ved tilstande, aktiviteter og *accomplishments*:

Eks. 41 - accomplishment:

JEG STÅ / TOG pf:tog-ankomme-til-perron-og-standse
 stå tog <langt pust>-----

'Vi stod og ventede, og så kom toget trillende ind på perronen og standsede'

Eks. 42 - tilstand:

JEG ALKOHOLIKER FORTSÆTTE+længe pf:viser-dreje
 vi <langt pust>----- fortsæt fortsæt <langt pust>

'Vi var fulde gennem hele dagen'

Eks. 43 - aktivitet:

pf:stige-af-elevator pf:gå-slingrende
 <langt pust>-----

'Jeg steg ud af elevatoren og slingrede (hen ad gangen)'

Der var ingen eksempler i materialet på *achievements*. Modersmålstalerne mener ikke at <langt pust> kan forekomme ved *achievements* som fx VINDE eller BETALE da de ikke føler at disse tegns betydning er forenelige med betydningen af <langt pust>. En af talerne nævnte at det ved disse tegn ville være mere naturligt at bruge en anden MG, <kort pust>, i stedet for. Dette kunne indikere at <langt pust> har en durativ betydning, mens <kort pust> har en punktuelt betydning. Dette må yderligere undersøgelser af <kort pust> vise. Det virker da også sandsynligt at det iboende punktuelle element i *achievements* støder sammen med betydningen 'udstrækning i tid'. Der var heller ingen eksempler i materialet på <langt pust> ved semelfaktiver, men adspurgt svarer modersmålstalerne at den godt kan forekomme ved semelfaktiver

der i forvejen involverer (uhindret) luftstrøm som fx NYSE og PRUTTE men ikke ved fx HOSTE (da luftstrømmen ikke er uhindret). Hvis <langt pust> bruges ved semelfaktiver, kan det kun være i betydningen 'frembringende luftstrøm' og altså ikke 'udstrækning i tid'. Dette er som sådan heller ikke overraskende, da semelfaktiver per definition er punktuelle.

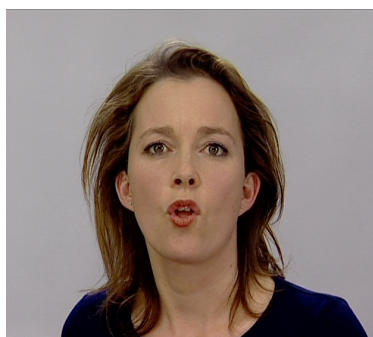
6.3 <tungen ud> ([æ], [øde])

I ODT er registreret tre forskellige MG hvor udførelsen centrerer sig omkring statisk tungefremspring:

1. <tungen ud> der ser sådan her ud:



2. [øde]¹⁹ der ser sådan her ud:



3. [æ] der udføres som ved udtalen af en halvåben, urundet fortungevokal. Denne figurerer ikke i ODT's oversigt over mundbevægelser (derfor intet billede) men kan findes under visse opslagsindgange som fx her ved tegnet [TVIVLE](#).

Ifølge mit materiale er der ikke tale om tre forskellige MG men nærmere om *gradience* i udførelsen af én MG. Deres betydning og distribution er i hvert fald ifølge mit materiale ens, og jeg har derfor valgt at behandle dem samlet. Desuden er der intet mønster i tegneres udførelse – nogle af tegnerne bruger forskellige grader af

¹⁹ ODT har navngivet denne form [øde], men det er uklart hvorfor e'et er med i beskrivelsen, da tungen ikke føres tilbage i munden men holdes ude hele vejen igennem udførelsen.

tungefremspring i hver enkelt situation, mens andre af tegnerne udfører den i samme grad i alle situationer. I det følgende vil jeg kalde denne MG <tungen ud>.

Der var 38 forekomster af <tungen ud> i materialet. Den blev brugt af fem ud af de syv tegnere. Der var markant flere forekomster i den ene tegners video (tegner G). 25 ud af de 38 forekomster stammer fra hans video. Dette kan skyldes indholdet af hans video (han fortæller om en vild bytur, se i øvrigt mere om betydningen af <tungen ud> nedenfor), eller det kan være et udtryk for G's personlige fortællestil. De øvrige 13 forekomster var jævnt fordelt over de resterende fire tegnere der også brugte <tungen ud>.

<tungen ud> forekommer både sammen med leksikalske tegn (20 forekomster) og afbildende konstruktioner (18 forekomster) men aldrig uden samtidigt tegn.

Leksikalske tegn i prædikatsfunktion				
Antal forekomster	Samtidigt tegn	Modifikation af tegn	Situationstype	Sætningskonstruktion
1	DISKUTERE	+gruppe +gentagelse	Aktivitet	Umarkeret
2	SKRIGE		Aktivitet	CA
1	LIGGE	+fastholdelse	Aktivitet	CA
2	ALKOHOLIKER	+længde	Tilstand	CA
1	MORE-SIG		Aktivitet	CA
1	TÆNKE		Aktivitet	CA
1	GÅ-RUNDT		Aktivitet	CA
1	VRIMLE		Aktivitet	CA
2	GØRE-FORSKELLIGETING		Aktivitet	Markeret som kendt information og CA
1	GENNEMFØRE	+afbrudt	<i>Accomplishment</i>	CA
2	ANE-IKKE-SINE-LEVENDE-RÅD		Tilstand	CA
1	GRINE	+længde	Aktivitet	CA

1	LET-BERUSET		Tilstand	CA
1	SLUDRE-PÅ-TEGNSPROG		Aktivitet	CA
1	CYKLE	+længe	Aktivitet	CA
1	FORTSÆTTE	+længe	Aktivitet	CA

Afbildende konstruktioner i prædikatsfunktion

Antal forekomster	Samtidigt tegn	Modifikation af tegn	Situationstype	Sætningskonstruktion
2	Krummet overflade- pf:snasket- vandoverflade		Tilstand	CA og led markeret som kendt information
1	Flad overflade- pf:snask-er-bredt-ud- over-område		Tilstand	CA
1	V-pf:sidde-i-tog		Aktivitet	CA
1	Øjne-pf:øjne-flakke- rundt		Aktivitet	CA
1	Fod-pf:sål-gået-fra		Tilstand	Markeret som kendt information
5	Cykel-pf:slingre-op- og-ned-ad-bakker Cykel-pf:slingre-op- og-ned-ad-bakker Cykel-pf:slingre-op- ad-bakke-til-mål Cykel-pf:rykke-til- siden Cykel-pf:køre-ad- snoet-vej		Aktivitet Aktivitet <i>Accomplishment</i> <i>Accomplishment</i> Aktivitet	CA

2	Hænder-pf: padle- baglæns-i-vand Hænder-pf: ordne- hår-til-det-er-færdigt		Aktivitet <i>Accomplishment</i>	CA
1	Generel-pf: bevæge- sig-igennem- menneskemængde		Aktivitet	CA
1	Kigge-pf: kigge-på- noget		Aktivitet	CA
1	Lang bred-pf: langt- bredt-objekt-eller- område		Tilstand	Topikalise- ret led
1	Masse- pf: menneskemængde -i-bevægelse		Aktivitet	Topikalise- ret led
1	Ben-pf: gå- skrævende		Aktivitet	CA

Ved gennemgangen af forekomsterne i materialet fremkom en betydning der kunne kaldes noget i retning af 'på en åndssvag/skødesløs/hovedløs/formålsløs måde' som fx her 'formålsløs':

Eks. 44:

t-----

VORES BY / JEG MASSER-AF DISKUTERE OM PEG SKAL BEVARE
by mange diskussion om skal bevare

ANDEN SKAL NEDRIVE TREDJE FORANDRE
eller skal rive ned eller lave om

DISKUTERE+gruppe+længe / BESTEMT ENDNU IKKE
<tungen ud>----- beslutte <kort pust>

'I vores by har vi haft mange diskussioner om, om det skal bevares eller rives ned eller laves om, byboerne har diskuteret og diskuteret **formålsløst** frem og tilbage i en evighed, og det er endnu ikke blevet besluttet'

Samme tegn blev også brugt med en anden MG i eks. 8 ovenfor, her gentaget:

Eks. 45:

BUSH(ha)	ELLER HILLARY(ha)	HVEM	BEDRE
Bush	eller Hillary	hvem	bedst

DISKUTERE+mange
[i]-----

'De diskuterede intenst frem og tilbage hvem der var bedst, Bush eller Hillary'

Her er der altså tale om samme tegn, men hvor mådes-betydningen er forskellig afhængigt af hvilken MG der bruges. Dette kunne indikere at betydningen af <tungen ud> er kodet. Samtidig er den præcise betydning af <tungen ud> dog i høj grad kontekstafhængig – altså om der er tale om åndssvag, skødesløs, hovedløs eller formålsløs er afhængigt af det samtidige tegn samt den øvrige kontekst, som fx her:

Eks. 46:

t-----			
pf:overflade	RYSTE /	HVID	pf:snask-ligge-i-vandoverflade
pf:sejle-ind-i-vig		hvid	<tungen ud>-----
		t	
pf:snask-bredt-ud-over-område /	OVERRASKET	DØD	HJORT
-----		død	elg

'Da vi kom sejlede ind i vigen, blev vi rystede: Der lå noget hvidt klamt snask i vandoverfladen. Til vores overraskelse så vi, at det var en død elg.'

Her knytter <tungen ud> sig til pf:snask-ligge-i-overflade og pf:snask-bredt-ud-over-område. Det ville her ikke give mening at fortolke <tungen ud> hverken som 'formålsløs', 'hovedløs' eller 'skødesløs'. 'Åndssvag' virker egentlig heller ikke til at være lige i øjet. Jeg har valgt at kalde den 'klam' i den danske oversættelse, men uanset det danske ord angiver <tungen ud> i hvert fald en form for negativ vurdering. Hvad den præcise negative vurdering så består i, er afhængig af konteksten. Igen er der altså tale om en betydningsmæssig vaghed. Modersmålstalerne har da også svært ved at sige præcis hvad <tungen ud> betyder. En ting modersmålstalerne dog er enige om, er at <tungen ud> udtrykker noget "øjenvidne-agtig", sådan som personen oplever situationen – igen altså en form for indre perspektiv. Det er naturligvis

åbenlyst i de tilfælde hvor taler og referent er den samme, men det indre perspektiv kan illustreres ved eksempler hvor taler og agent ikke er sammenfaldende:

Eks. 47:

PEG	TAGE-OP	IGEN	MEN	RUNDE-AF+mange
	tage op	igen	men	runde af runde af runde af
PRÆSENTATIONSGESTUS				GOD MÅDE / BESTEMT GOD
				god måde god
MÅDE / JEG pf:kigge		FLOT /		
måde		flot		
FORANDRE	BETYDE	HALV^FORBI	DISKUTERE	DROPPE /
i stedet for	ligesom	halvfærdig	diskussion	[pæd]
BAGEFTER	GÅ-RUNDT+længe	LÆNGE	TID	
bagefter	<tungen ud>-----	lang	tid	

'Han tog det op igen, men rundede det hele af på en god måde. Det var bestemt en god måde. Jeg syntes det var flot! I stedet for bare at droppe en halvfærdig diskussion, og så bagefter gå rundt med dét siddende i sig som en anden klovn i lang tid efter'

Taleren omtaler en anden person der indgik i et skænderi, men som fik afrundet skænderiet på en måde som taleren opfatter som positiv. Prædikatet GÅ-RUNDT benævner derefter en fiktiv situation hvor taler sætter sig i agentens sted. Der er ingen indikatorer for at konstruktionen skulle være en CA-konstruktion, men alligevel får man fornemmelsen af et scenskift ved udførelsen af GÅ-RUNDT. Dette kunne indikere at <tungen ud> i lighed med de to andre MG også indeholder et indre perspektiv.

<tungen ud> forekommer sammen med tegn som benævner begivenheder og tilstande. Det kan enten være leksikalske tegn eller afbildende konstruktioner og de står altid som prædikat i sætningen som fx her med leksikalsk tegn:

Eks. 48:

t-----			
BETYDE	TURIST PEG /	LANGTRUKKEN	VRIMLE /
men	turister	[lalalalala]	<tungen ud>
LADE-VÆRE	JEG	SELV	IGENNEM
	jeg	selv	<trutmund>

'Men turisternes (tur) bliver alenlang og de skal tusind åndsvage ting undervejs, nej så vil jeg altså hellere gennemføre det alene i eget tempo'

og her med afbildende konstruktion:

Eks. 49:

t-----
ÅRSAG BETYDE TAGE-TIL MALMØ /
[i] betyde Malmø

HALV AFGANG FORTSÆTTE pf:tog-køre HER
HALV-----
halv forsæt

BLIVE-HJEMME / PEG **pf:sidde-i-tog** / FORKERT+gentagelse

bliv **<tungen ud>** forkert

'For det betød jo at når toget kom til Malmø, så ville det dele sig, så den ene halvdel fortsatte, mens den anden del blev. Så kunne han sidde dér i det forkerte togsæt og blomstre. Det var jo helt forkert!'

<tungen ud> kan også strække sig over flere tegn hvis der er tale om flere på hinanden følgende prædikater:

Eks. 50:

JEG LADE-VÆRE SKIDE-MED-DET MORE-SIG /
 [bam] <tungen ud>

ALKOHOLIKER+længe FORTSÆTTE+længe
<tungen ud>-----

'Nå, skide med det, vi morede os tosegodt, og vi blev ved med at være åndssvagt fulde, i åndssvagt lang tid'

I syv ud af de 38 forekomster findes <tungen ud> samtidig med et modificeret tegn. Alle modifikationer er en form for kvantitativ aspektuel modificering som fx durativ i eks. 29, her delvist gentaget:

Eks. 51:

JEG pf:falde-i-stor-bue-baglæns **GRINE+længe** / LADE-VÆRE
 <langt pust>----- **<tungen ud>**---

'...så jeg røg bagover i en stor bue gennem luften med et "wush", vi grinede og grinede over hvor åndssvagt det var, ej men altså!'

eller en anden form for durativ²⁰:

Eks. 52:

t-----
JEG pf.gå-op-af-vand IGEN / JEG pf.stavre-på-plads
vi op igen <langt pust>-----

LIGGE+fastholdelse

<tungen ud>-----

'Så gik vi op af vandet igen og fik stavret os på plads, og så lå vi ellers bare der og vegeterede'

eller her durativ og kollektiv i eks. 44, her gentaget:

Eks. 53:

t-----
VORES BY / JEG MASSER-AF DISKUTERE OM PEG SKAL BEVARE
by mange diskussion om skal bevare

ANDEN SKAL NEDRIVE TREDJE FORANDRE
eller skal rive ned eller lave om

DISKUTERE+gruppe+længe / **BESTEMT** **ENDNU IKKE**
<tungen ud>----- beslutte <kort pust>

'I vores by har vi haft mange diskussioner om, om det skal bevares eller rives ned eller laves om, byboerne har diskuteret og diskuteret formålsløst frem og tilbage i en evighed, og det er endnu ikke blevet besluttet'

eller her hvad man kunne kalde for "ikke-gennemført"²¹:

Eks. 54:

PEG MASKE / NEJ NEJ NEJ SLEM HALV POESI
nej nej nej forfærdelig halv poesi

GENNEMFØRE+afbrudt / gestus JEG UD BORT
<tungen ud> ud

²⁰ Ved de tegn der ikke indeholder en bevægelse der kan modificeres for at markere durativ, markeres durativ ved en fastholdelse af tegnet (Pfau et al. 2012: 194)

²¹ Af Jones 1978 (i Pfau et al. 2012: 195) kaldet "unaccomplished".

'Hun så helt forkert ud i hovedet, "Nej nej nej, det er helt forfærdeligt, poesien blev jo kun halvvejs gennemført før det blev så tåbeligt afbrudt, det går slet ikke, jeg går nu"' (sagde hun).'

Eksempel 54 er i øvrigt interessant fordi <tungen ud> her først forekommer samtidig med modificeringen +afbrudt. Det vil sige at tegnet udføres halvt, hvorefter det afbrydes og samtidig med afbrydelsen udføres <tungen ud>. Samtidig har <tungen ud> betydningsmæssigt kun skopus over modifikationen +afbrudt, ikke over hele prædikatet, som man også kan se i oversættelsen. I alle de andre forekomster har <tungen ud> skopus over det fulde prædikat, altså prædikatet inklusive eventuelle modifikationer. Dette særlige skopus over modifikationen er formodentlig kun muligt fordi +afbrydelse udføres sekventielt i forlængelse af det manuelle tegn og ikke simultant som andre modifikationer bliver. Derfor er det formentlig et enestående tilfælde at <tungen ud> kan have betydningsmæssig og formelt skopus alene over modifikationen. Yderligere undersøgelser vil kunne vise om MG i andre tilfælde kan forekomme med skopus alene over modifikationen eller om det kun er muligt med +afbrudt.

Der er ingen eksempler i materialet på andre typer modifikation end kvantitativt aspekt, fx er der ingen eksempler på modificeringen +flertal. Det kunne indikere at <tungen ud> ikke kan forekomme sammen med leksikalske tegn der benævner entiteter (der typisk kan modificeres for +flertal) – det var der da heller ingen eksempler på i data. Modersmålstalerne mener at den måske ville kunne bruges ved tegn der benævner entiteter, dog nok ikke alle tegn. Desuden skulle tegnet nok være modificeret for +flertal og det 'åndssvage/hovedløse/skødesløse/formålsløse' ville så nok kun dreje sig om antallet af entiteter og ikke om selve entiteten – altså ville <tungen ud> i denne situation kun have betydningsmæssigt skopus over modifikationen. Dette er dog alt sammen noget spekulativt, så yderligere undersøgelser må til hvis man skal sige noget mere sikkert om det.

Modersmålstalerne vurderer til gengæld at <tungen ud> godt kunne forekomme med tegn der var modificeret for tid, som fx dette af en modersmåstaler konstruerede eksempel:

Eks. 55:

t-----

ARBEJDE^CENTER / JEG MØDE+gentagelse+deiktisk-tidslinje

jobcenter <tungen ud>-----

'Jeg skal til en milliard åndssvage møder på jobcenteret den kommende tid'

<tungen ud> forekommer fortrinsvis i sætninger med CA (32 ud af de 38 forekomster) som fx her:

Eks. 56:

CA-ref.1-----

afsky---	t-----
PEG pf:kigge /	KAN SE SYV BØRN /
	kan se syv børn

CA-ref.2----- CA-ref.1 ?-----

ØJE pf:øjne-flakke-rundt / PRÆSENTATIONSGESTUS
<tungen ud>-----

'Han så til med afsky, han kunne se at de syv børn bare var helt væk fra vinduet, ej men hvad er det for noget (tænkte han)?'

Men <tungen ud> forekommer også i umarkerede sætninger som i eks. 42, her gentaget:

Eks. 57:

t-----	
VORES BY / JEG	MASSER-AF DISKUTERE OM PEG SKAL BEVARE
by	mange diskussion om skal bevare

ANDEN SKAL NEDRIVE TREDJE FORANDRE
eller skal rive ned eller lave om

DISKUTERE+gruppe+længe / BESTEMT ENDNU IKKE
<tungen ud>----- beslutte <kort pust>

'I vores by har vi haft mange diskussioner om, om det skal bevares eller rives ned eller laves om, byboerne har diskuteret og diskuteret formålsløst frem og tilbage i en evighed, og det er endnu ikke blevet besluttet'

En af forekomsterne optræder i et topikaliseret led:

Eks. 58:

t-----			
PEG STIGE-AF CAFE PEG-----SAMS(H)	KRO PEG/		
	KORT-AFSTAND-FRA-----		
cafe	[pæd]	Sams	bar

t-----
pf:lang-bred pf:slagsmål-i-gang /
<tungen ud>-----

JEG NØDT-TIL pf:bevæge-sig-rundt-om-bygning
 nødt til <stram mund>-----

'Når man kommer ud fra cafeen, ligger Sam's Bar en spytklat derfra, men på grund af det åndssvage gadeslagsmål der bare fyldte hele gaden imellem de to steder, var vi nødt til at gå hele vejen rundt om blokken'

To gange optræder <tungen ud> også i en indskudt ledsætning der er markeret som kendt information:

Eks. 59:

smk-----
 HJORT / SKELET pf:snask-på-vandoverflade HJORT
 elg skelet <tungen ud>

pf:gevir-stikke-op / DÅRLIG-LUGT+intensiv

'Det var en elg, hvis skelet lå og var snasket i vandoverfladen, med geviret stikkende op, der stank så forfærdeligt.'

Eks. 60 (eks. 19 gentaget her):

t-----		smk-----
FØR JEG LEDE-EFTER / JEG	HEL SKO /	GAMMEL HUL(m)
før jeg [i]-----	al sko	gammel hul

PEG pf:sål-gået-fra GØRE-FORSKELLIGE-TING / JEG
<tungen ud>-- <tungen ud>-----

KASTE+gentagelse REDUCERE
 smid ud smid ud [m]-----

'Før jeg begyndte at lede, havde jeg kasseret alle de sko, der var gamle, hullede eller hvor sålen var gået fra og andet træls, så antallet blev reduceret'

Der var ingen eksempler i materialet på negerede eller spørgende sætninger. Modersmålstalerne vurderer at <tungen ud> ikke kan forekomme i negerede sætninger da de føler det støder sammen med betydningen af <tungen ud> som noget selvoplevet. Hvis man ønsker at udtrykke at man *ikke* oplevede begivenheden eller

tilstanden som 'åndssvag/hovedløs/skødesløs', ville man ifølge modersmåstalerne formulere det positivt frem for at negere <tungen ud>. Da <tungen ud> opfattes som en form for vurdering af en begivenhed eller tilstand, giver det ifølge modersmåstalerne heller ikke mening at spørge til den – spørgsmålet ville formuleres anderledes hvis man ønskede at spørge ind til en holdning. Modersmåstalerne mener dog at <tungen ud> godt ville kunne forekomme i retoriske spørgsmål hvis svaret indeholdt en kontrast til betydningen af <tungen ud>, som fx i dette konstruerede eksempel:

Eks. 61:

t-----	?-----	næg
MAND PEG KØRE	/ /	KØRE
mand	<tungen ud>	<stram mund>

'Manden kørte ikke hovedløst, han kørte meget regelret'

<tungen ud> forekommer i materialet ved tilstande, aktiviteter og *accomplishments*:

Eks. 62 - tilstand:

SÅ-EFTER ALKOHOLIKER	/ JEG	GØRE-FORSKELLIGE-TING
<tungen ud>-----		[lalala]-----

VRØVL	GRINE+længe
pjat	hahahaha-----

'Altså vi var helt fulde og åndssvage, vi hyggede os og pjattede og grinede og grinede'

Eks. 63 - aktivitet:

LADE-VÆRE UDMATTET	/ JEG pf:cykel-slingre-op-og-ned-ad-bakker
<tungen ud>	<tungen ud>-----

CYKLE+længe
<tungen ud>----

'Hold nu op, hvor var det hårdt! Vi slingrede af sted helt åndssvagt op og ned ad bakkerne mens vi masede helt åndssvagt i pedalerne.'

Eks. 64 - *accomplishment*:

JEG STOP LIGGE LIGGE / **pf:slingre-op-ad-bakke-til-mål**
stop pause pause <tungen ud>-----

SAMMENHÆNG^PLADS / LIGGE PEG
campingplads pause <tungespil op>

”Stop! Pause! Pause!” (sagde jeg), så vi masede os over næste bakke til campingpladsen, hvor vi kunne holde pause.’

Der var ingen eksempler i data på semelfaktiver eller *achievements*. Modersmålstalere siger at <tungen ud> godt kan forekomme ved semelfaktiver, både med og uden modifikationer som fx i dette konstruerede eksempel:

Eks. 65:

t-----
DRENG PEG **PRUTTE**
dreng <tungen ud>
’Drengen pruttede helt åndssvagt’

Ligeledes vurderer de at <tungen ud> også godt ville kunne forekomme ved *achievements* både med og uden modifikation, som fx dette konstruerede eksempel:

Eks. 66:

t-----
MAND PEG BETALE
<tungen ud>
’Manden betalte på en åndssvag/hovedløs/skødesløs måde’

Dette giver også mening i og med at <tunge ud> ifølge materialet her ikke indeholder nogen tidsmæssige aspekter, og derfor kan den forekomme i alle situationstyper uden at støde sammen med disses iboende semantik.

6.4 Opsummering

Ved gennemgangen af forekomsterne af de tre MG fremkom altså et mønster i både distribution og betydning. Nogle af trækkene er fælles for de tre MG, andre er individuelle.

Ingen af de tre MG kan forekomme uden et samtidigt tegn. Dette indikerer at der er tale om bundne morfemer. Modersmålstalere var desuden usikre på om de tre MG

kan negeres eller spørges til. Dette kunne være et tegn på at de tre MG skal anses for at være grammatiske størrelser, da grammatiske elementer bl.a. er karakteriseret ved ikke at kunne spørges til eller negeres (Boye & Harder 2012). Det der dog er den bedste test til at afgøre om et element er grammatisk eller ej, er om elementet kan fokuseres (Boye & Harder 2012). De tre MG kunne godt ifølge modersmålstalerne indgå i retoriske spørgsmål der lægger vægt på en modsat kvalitet. Retoriske spørgsmål er en udbredt diskursstrategi i tegnsprog og har netop til formål at fremhæve information. Dette kunne altså indikere at de tre MG godt kan fokuseres. Man er dog nødt til at have for øje at der er tale om kontrasteksempler og disse kan benyttes til at fokusere snart sagt hvad som helst i en sætning, også elementer der ikke er syntaktiske. Samtidig er eksemplerne konstruerede og man skal altid være påpasselig med at udlede for meget af konstruerede eksempler. Alt i alt må man altså sige at det stadig er noget uklart om de tre MG skal kategoriseres som grammatiske eller ej.

Alle tre MG kan forekomme både sammen med leksikalske tegn og afbildende konstruktioner, og de samtidige tegn kan benævne både entiteter, begivenheder og tilstande – dog er modersmålstalerne i tvivl om om <tungen ud> kan bruges samtidig med tegn for entiteter. De samtidige tegn står alle som prædikat i de sætninger de indgår i. Alle tre MG har primært skopus over prædikatet, men i et enkelt tilfælde af <tungen ud> var skopus udelukkende på modifikationen af det samtidige tegn. De tre MG kan enten forekomme samtidig med et enkelt tegn eller strække sig over flere på hinanden følgende tegn. De kan alle indgå i topikaliserede led forrest i sætningen, samt i sætninger med CA og umarkerede sætninger. De tre MG har lidt forskellig distribution i forhold til hvilke modifikationer de kan forekomme samtidig med. [i] kunne forekomme med alle typer, <langt pust> kun med +flertal og <tungen ud> sammen med alle modifikationer undtagen +flertal. De tre MG havde også lidt forskellig distribution ift. situationstype: [i] og <langt pust> havde indskrænkede muligheder for at indgå i *achievements* og *semelfaktiver*, mens <tungen ud> tilsyneladende kan forekomme i alle situationstyper.

Alle tre MG har samme funktion, nemlig at modificere prædikatet i forhold til måde. De tre MG har dog individuelle betydninger, henholdsvis for [i] betydningerne 'med intensitet' eller 'med besvær', for <langt pust> betydningerne 'udstrækning i tid/rum' og 'frembringende (uhindret) luftstrøm' og for <tungen ud> betydningerne 'på en åndssvag/hovedløs/skødesløs/formålsløs måde'. Der var indikation for at

betydningerne er kodede da der fandtes nær-minimalpar ved visse tegn i materialet. Faktisk fandtes tegnet GØRE-FORSKELLIGE-TING i materialet med alle tre MG (det sidste eksempel indeholder både <langt pust> og <tungen ud>):

Eks. 67:

GØRE-FORSKELLIGE-TING	JEG	GØRE-FORSKELLIGE TING
[i]-----		[i]-----

JEG KIGGE-RUNDT
<trumund>-----

'Jeg rodede intenst med nogle ting, gik og kiggede'

Eks. 68, eks. 27 delvist gentaget:

JEG pf:gå-hen-og-lægge-sig GØRE-FORSKELLIGE-TING
<langt pust>-----

SOVE GØRE-FORSKELLIGE-TING /
sove <langt pust → tungen ud>-----

'Jeg gik i seng, rodede lidt med nogle ting i noget tid, sov, rodede lidt mere i noget tid med alt muligt fis...'

Her kan man altså se at det er de respektive MG der angiver betydningerne, henholdsvis 'med intensitet', 'udstrækning i tid' og 'på en åndssvag måde'. Men selv om der er indikation for kodet betydning, er betydningerne samtidig meget vage og svære for modersmåstalerne at sætte ord på. Hvilken af de nævnte betydninger de respektive MG har i den konkrete sætning, afgøres ud fra konteksten samt det tegn de optræder samtidig med. Udover at modificere prædikatet i forhold til måde, bidrager de tre MG også med en form for indre perspektiv på begivenheden eller tilstanden, det som modersmåstalerne kaldte en følelse af "selvoplevethed".

Ud fra disse distributionsmæssige og betydningsmæssige karakteristika vil jeg nedenfor diskutere hvordan de tre MG kan klassificeres.

7. Klassificering af [i], <langt pust> og <tungen ud>

I afsnit 6 undersøgte jeg distributionen, skopus-relationerne og betydningerne af de danske MG [i], <langt pust> og <tungen ud>. Nedenfor vil jeg diskutere hvordan de tre MG så kan klassificeres.

Alle tre MG forekommer altså kun samtidig med det eller de tegn der i sætningen udgør prædikatet. De har alle tre skopus over prædikatet og har til formål at modificere dette i forhold til måde. Ud fra denne funktionsbeskrivelse kunne man fristes til at mene at de tre MG skal kategoriseres som adverbier, da funktionen af et adverbium også er "modification of a predicate" (Croft 2003: 94). Nogle af de i afsnit 2.2 nævnte forfattere mener da også at (nogle) MG skal kategoriseres som "orale adverbier" (Liddell 1980; Meir & Sandler 2008; Sandler 2009; Crasborn et al. 2008; Lewin & Schembri 2011 og Johnston & Schembri 2007). Mange MG i andre tegnsprog kan både i form og indhold minde om de danske MG, og derfor er det nærliggende blot at overtage den kategori som lignende MG er blevet placeret i på andre tegnsprog. Problemet med at kategorisere de tre MG som adverbier er bare at der her ikke er tale om tegn, men om non-manuelle markører. De kan ifølge modersmålstalere ikke forekomme uden et samtidigt tegn. De er altså bundne morfemer, og det vil derfor være misvisende at kategorisere dem som tilhørende en ordklasse. De kan desuden hverken negeres eller spørges til og det er tvivlsomt om de kan fokuseres. De opfører sig altså væsentligt anderledes end adverbier gør i andre sprog. Så selv om de tre MG har en funktion der ligner den funktion man finder i nogle sprogs adverbier, nemlig at modificere prædikatet, er adverbium ikke et retvisende mærkat.

En anden ting man kunne fokusere på ved kategoriseringen, er det indre perspektiv, eller det som nogle modersmålstalere kaldte "en følelse af noget selvoplevet" ved de tre MG. Dette kunne lede til en kategorisering som kvalitativt aspekt i form af imperfektiv. Imperfektiv er nemlig karakteriseret ved at angive et indre perspektiv. Det "selvoplevede" element som modersmålstalerne føler i de tre MG kunne fx minde om en aspektuel markering i mandarinkinesisk kaldet *experiential*, som "ascribes to a subject the property of having experienced the event" (Sun 2006: 70). Der er dog også ting der taler imod imperfektiv-analysen: De tre MG har, ud over at angive det indre perspektiv, nemlig også selvstændige betydninger i form af mådesangivelser ('uhindret', 'med intensitet' osv.), og dette stemmer ikke helt overens med en imperfektiv. Imperfektiv har normalt ikke har undertyper. Desuden er der det forhold at når et sprog indeholder kodning af imperfektiv, ville

man også forvente at finde kodning af perfektiv. Det er der dog ikke noget der tyder på at dansk tegnsprog har. I hvert fald er det endnu ikke påvist, så yderligere undersøgelser må til for at kunne sige mere om dette.

Der er altså også forhold ved de tre MG der ikke gør det så oplagt at analysere dem hverken som adverbielle eller aspektuelle. Der er endda forhold der ikke gør det oplagt at analysere dem som sproglige i det hele taget, fx at formerne er *gradient*, at betydningerne er vage og kontekstafhængige og at de ikke, som flere forfattere i afsnit 2 og 3 også lægger vægt på, kan segmenteres ned i mindre dele. Disse forhold kunne indikere at MG rent faktisk skal kategoriseres som gestik ligesom Fontana (2008), Sandler (2009) og Johnston et al. (2016) argumenterer for. Alligevel er der i MG's distribution, som afsnit 6 viste, et klart mønster og brugen virker systematisk. Dette taler for at analysere dem som sproglige enheder. Hvordan kan man så kategorisere disse størrelser der på den ene side opfører sig som noget sprogligt, men på den anden side alligevel afviger på flere punkter fra det man kender fra andre grammatisk kodede elementer?

En oplagt mulighed er at de i stedet skal kategoriseres som ideofoner ligesom også Hogue (2010) argumenterer for i forhold til MG i ASL. Mange karakteristika for ideofoner er nemlig mulige at overføre på MG. Ideofoner er blandt andet karakteriseret ved at deres form er motiveret af indholdet på den ene eller den anden måde. Alle tre MG udviser også forskellige grader af motivation i deres form. Formen af <langt pust> er motiveret ved at den (uhindrede) luftstrøm der dannes ved udførelsen af <langt pust> modsvarer den luftstrøm der dannes ved den bevægelse som <langt pust> beskriver. Formen her er altså motiveret af sit indhold. Formerne [i] og <tungen ud> er ikke på samme måde motiverede, men der er stadig en sammenhæng mellem form og indhold. [i] eller tænderskæren er nok genkendelig for de fleste som noget man gør ved anstrengelse eller stress (videnskab.dk) – formen der ligner anstrengelse har betydningen 'med besvær/anstrengelse', så altså en vis sammenhæng. Tungefremspring er i mange kulturer et symbol på foragt og aggression (denstoredanske.dk). Formen <tungen ud> der ligner foragt eller aggression har betydningen 'på en åndssvag/hovedløs/skødesløs/formålsløs måde' – altså igen en vis sammenhæng mellem form og indhold. Samme forhold mellem form og indhold fandt Hogue (2010) også i de amerikanske MG. På dette punkt ligner MG altså ideofoner. Samtidig er der *gradience*-fænomenet. Ifølge Rhodes (1994 i Kilian-Hatz 2006: 511) bliver ideofoner typisk udført lidt forskelligt fra person til person. De

er fonologisk afvigende i forhold til de øvrige elementer i sproget, og de ligger gerne på et kontinuum fra helt ”vilde” former til ”tamme” former der fonetisk er mere lig de øvrige elementer i sproget. De udføres *gradient* fordi de hele tiden tilpasses den situation de skal beskrive. Det samme kunne observeres ved de tre MG: Deres form blev hele tiden tilpasset til det de skulle beskrive i konteksten. Ideofoner udviser på tværs af sprog også ”prosodic peculiarities” (Bergman & Dahl 1994: 413) såsom specielle tonale træk eller en særlig emfase. Dette er også observeret for nogle MG (hos Johnston 1992 der analyserer MG som et prosodisk fænomen netop på grund af deres tilsyneladende emphatiske funktion). De mere eller mindre motiverede former, prosodiske særheder samt den fleksible udførelse af de respektive MG fører til opfattelsen af dem som ikke-konventionaliserede og dermed som ikke-sproglige. Men i stedet for at anse det for at være tegn på ikke-sproglighed, kunne man i stedet argumentere for at det er træk der ligner dem man kender fra ideofoner.

Et andet strukturelt træk ved ideofoner der kunne ligne MG, er deres typiske distribution. Ideofoner opfører sig temmelig forskelligt fra sprog til sprog, men et gennemgående træk er at de optræder i sætningen enten lige før eller lige efter den entitet eller handling som ideofonet beskriver som fx her to muligheder på det centralafrikanske sprog gbaya:

Rut, a yeé kɔ.

‘Flash, it entered a hole’

eller

A yeé kɔ **rut**.

‘It entered a hole **rut** (like a flash)’ or ‘It entered a hole – flash’

(Noss, 1986: 251 i Kilian-Hatz 2006: 511)

De danske MG optræder samtidig med det prædikat de beskriver. Man kunne altså sige at dette jo så hverken er før eller efter. Men tegnsprog har det ”privilegium” at kunne udtrykke flere ting på samme tid (se i øvrigt Brennan & Turner 1991 om andre fænomener inden for samtidighed på tegnsprog). Derfor ville det ikke være utænkeligt at noget der forekommer lineært efter hinanden i et vokalsprog, forekommer simultant i et tegnsprog. De danske MG kunne derfor godt være ideofoniske bundne morfemer, der forekommer samtidig med det prædikat de beskriver – det vil stadig ligne den

distribution man finder ved ideofoner. I mange sprog optræder ideofoner dog som selvstændige ord og altså ikke bundne morfemer, men der findes også ideofoner i form af bundne morfemer i nogle sprog, fx i flere mon-khmer sprog hvor ideofonerne ser ud til at have undergået en grammatikaliseringsproces fra selvstændige ord til morfemer (Bergman & Dahl: 414). Det er altså ikke udelukket at ideofoner kan optræde som bundne morfemer, ligesom de tre MG gør.

Et andet strukturelt karakteristika ved ideofoner er at de typisk står uden for syntaksen, eller de er med Kunene (1978) ”syntactically aloof”, hvilket blandt andet kommer til udtryk ved at de ikke kan negeres eller spørges til (Kilian-Hatz 2006: 510). Dette passer også udmærket på de tre MG. Som ovenfor beskrevet kan de fx ikke negeres selvstændigt. Hvis man negerer en sætning hvor en af de tre MG forekommer, opfattes det som om hele prædikatet negeres og ikke kun indholdet af den pågældende MG. Det samme gør sig gældende i spørgende sætninger. De tre MG kan kun forekomme i spørgende sætninger hvis der er tale om et retorisk spørgsmål, hvor svaret sætter fokus på en modsat kvalitet i forhold til indholdet i den pågældende MG. De tre MG har desuden kun skopus over det tegn de forekommer samtidig med, og altså ikke over hele sætningen. Flere ting peger derfor på at de står udenfor syntaksen eller i hvert fald er ”syntactically aloof”. Dette kunne også forklare hvorfor det ikke er entydigt om de tre MG kan fokuseres eller ej og dermed heller ikke klart kan siges at være grammatiske. En anden ting der også peger i denne retning er ideofoners funktion som ekspressiver: De skal fungere som en fantasi-simulering af en begivenhed eller tilstand, og de er derfor affirmative af natur (Kilian-Hatz 2006: 510). Det samme gør sig gældende for de tre MG der ifølge modersmålstalerne indeholder en form for ”selvoplevethed”, og de reagerede derfor også på når en MG blev negeret – de udtrykte at det føltes ulogisk eller modstridende. De tre MG tilføjer altså et subjektivt element der ikke er sandhedsevaluerbart. Her er altså også en sammenhæng mellem ideofoner og MG.

I nogle sprog kan ideofoner kun forekomme sammen med en bestemt type syntagme, såsom et substantivsyntagme eller et verbalsyntagme, mens de i andre sprog kan forekomme sammen med eller erstatte flere forskellige syntagmer eller endda hele sætninger (Kilian-Hatz 2006: 511). Men uanset sprogligt materiale er deres betydning og funktion altid den samme, nemlig at fungere som ekspressive prædikater (Kilian-Hatz 2006: 510). Hvad angår de tre danske MG behandlet her, indgår de også i syntagmer med forskelligt sprogligt indhold – både tegn og

afbildende konstruktioner der benævner entiteter, begivenheder og tilstande – men fælles for dem alle er at de altid står i prædikatsfunktion. Igen altså en parallel til ideofoner. I mange sprog beskrives ideofoner som et selvstændigt prædikat der kan stå alene eller som introduceres ved et mere eller mindre indholdstomt verbum såsom ”do, give, go, have or be/become” (Kilian-Hatz 2006: 510) , men i nogle sprog optræder ideofonerne altid sammen med et andet betydningsbærende prædikat hvor ideofonen så tilføjer en beskrivelse af den begivenhed/tilstand som prædikatet benævner, og tilsammen udgør de to enheder altså det fulde prædikat. Ideofonen kan i disse tilfælde ikke forstås uden det medfølgende prædikat, som fx her på pastaza quechua der tales i et område mellem den østlige del af Andesbjergene og frem til grænsen mellem Ecuador og Peru:

- (7) “To cut’ + frictional movement = ‘to saw’
Lancha-y-ga dziririririririri tas piti-g a-ra.
 boat-LOC-TOP cut-AG be-PAST
 ‘Into the boat *dziririririririri tas* it would cut (i.e. saw apart).’

(Nuckolls 2001: 276)

Distributionen og funktionen af disse pastaza quechua’ske ideofoner er i høj grad sammenlignelige med distribution og funktion af de tre danske MG. I øvrigt er visse ideofoner i pastaza quechua i gang med en grammatikaliseringsproces hen mod at blive grammatiske aspektmarkører (Nuckolls 2001: 278 ff). De tre MG kunne som ovenfor nævnt også siges at have visse aspektuelle træk. Videre undersøgelser om forholdet mellem ideofoner og aspekt i dansk tegnsprog kunne derfor være interessante.

Ideofoner er nært beslægtede med ytringsindbygning i form af direkte tale: Både ved brug af ideofoner og direkte tale skaber taleren en form for illusion af at det i sætningen nævnte foregår i nuet, samtidig med talesituationen (Kilian-Hatz 2006: 510). Sætninger hvor ideofoner indgår, har ifølge Kunene en særlig karakter hvor ”the speaker becomes the actor of the ideophonic event and the hearer becomes a witness”, (Kunene 1978: 33 i Kilian-Hatz 2006: 509). Igen er der en parallel til de tre MG som modersmålstalerne opfattede som selvoplevede elementer. I tegnsprog findes denne funktion også i CA. Hvis MG fungerer som ideofoner, kunne man forvente at de så

enten altid optrådte i CA-sætninger eller aldrig. Men det var altså ikke tilfældet. Nogle af sætningerne de tre MG optræder i, er CA-sætninger, mens andre er umarkerede eller markeret på en anden måde end CA. Det skal her nævnes at afgørelsen af om en sætning er en CA-konstruktion eller ej ikke nødvendigvis er helt let. De typiske CA-markører er referenceskift i pronominerne (en pegning mod taler selv er så fx ikke længere en reference til taler men til agenten for den omtalte handling), ændret hoved- og kropstilling og ændret blikretning, samt ændret mimik. Men der kan sagtens findes eksempler på CA hvor mange af disse markører mangler, eller hvor der ikke sker referenceskift på trods af at der indholdsmæssigt er tale om en CA-konstruktion (Engberg-Pedersen 1995: 139). Det kan derfor diskuteres om de i afsnit 6 beskrevne sætninger registreret som ”umarkeret” måske alligevel indeholder en CA-agtig kvalitet. Modersmålstalerne havde i hvert fald en opfattelse af at sætninger hvor de tre MG indgik, både eksempler fra data og eksempler konstrueret af mig, havde en betydning der var CA-agtige. Om dette så skyldes at MG i lighed med ideofoner skaber en fornemmelse af *live broadcast* eller om det nærmere giver anledning til at diskutere om CA-begrebet skal udvides, således at alle forekomster af MG skal anses for at være små CA-konstruktioner, må videre undersøgelser vise. I hvert fald er der igen en parallel mellem ideofoner og MG som kunne forklare dette fænomen.

Ideofoner er desuden karakteriseret ved at deres betydning er svær at definere præcist fordi de er ekspressive (Hogue 2010: 45). Det samme gør sig gældende for de her undersøgte MG. Modersmålstalerne havde som nævnt i tidligere afsnit svært ved at definere de tre MG's betydning. Desuden viste analysen i afsnit 6 at betydningerne i høj grad var kontekstafhængige – fx afhang tolkningen enten af det samtidige tegn eller af hvad resten af sætningen ellers udtrykte. Dette træk ved MG har også været medvirkende til at nogle forfattere har kategoriseret dem som ikke-sproglige. Men hvis MG i stedet skal analyseres som ideofoner, er en svært definerbar betydning ikke overraskende. Dette er også i tråd med Hagues (2010) resultater. Han argumenterer ligeledes for at MG's vage og kontekstafhængige betydninger er indikation for at MG skal anses for at være ideofoner.

Ideofoners funktion er at være et ”dramaturgisk prædikat” (Kunene 1978 i Kilian-Hatz 2006: 510) der typisk beskriver en sansemæssig oplevelse i forbindelse med en begivenhed eller tilstand. Men det behøver ikke kun at være sansemæssige oplevelser ideofoner beskriver. Der findes mange forskellige typer ideofoner hvor nogle er

meget sanseorienterede, mens andre beskriver helt andre aspekter som fx her en ideofon på gbaya der beskriver en psykisk tilstand:

Wanto **záďáďá**

Wanto adamant

'Wanto was adamant'

(Noss 1986 i Kilian-Hatz 2006: 511)

eller her på kera der tales i Chad og det nordlige Cameroun, om en måde (at ligge på):

Hùlùm paapá bə̀ hē cúurú apóya bà, lam-lam-lam ádàwra kərap kede.

'Nobody kept up his head, they lay IDEOPHONE COMPLETELY on the ground'.

(Ebert 1979 i Bergman & Dahl 1994: 414)

Ifølge Dokes' klassiske definition af ideofoner kan de udtrykke flere forskellige ting: "[...] manner, colour, sound, smell, action, state or intensity" (Doke 1935: 118). Dette passer også meget godt med de tre MG's betydninger der alle var mere eller mindre sansebaserede mådes-angivelser.

Imod ideofon-analysen kan indvendes at ideofoner i de fleste sprog (men som nævnt bestemt ikke alle) optræder som selvstændige ord der nærmest udgør en hel sætning i sig selv (Kilian-Hatz 2006: 511). Dette er jo ikke tilfældet med de tre MG, da modersmålstalerne vurderede at mundbevægelserne aldrig kunne forekomme uden et medfølgende tegn. Ideofoner kan dog, som ovenfor nævnt, forekomme som bundne morfemer, så det forhold at MG ikke kan stå alene afskriver ikke nødvendigvis ideofon-kategoriseringen. Bergman og Dahl (1994) bruger dog termen ideofon om en lidt anden type konstruktioner i svensk tegnsprog. De mener nemlig at det er redupliserede verber og evt. en MG der udgør ideofonerne (Bergman & Dahl 1994: 413). Det er bestemt også muligt at man skal anse tegn plus MG for at være en samlet ideofon på dansk tegnsprog. Men de tre MG forekommer også sammen med tegn der er modificeret på andre måder end reduplikation og med tegn der slet ikke er modificerede. Desuden har de leksikalske tegn som de tre MG forekommer sammen med, i deres grundform ikke nødvendigvis nogen ideofoniske træk, tag fx tegn som

[LEDE-EFTER](#) eller [KONTROL](#). Så spørgsmålet er om ikke den ideofoniske karakter og betydning fremkommer af at få tilføjet en MG. I hvert fald giver en reduplikation af tegnet ikke den ekstra mådes-betydning som de tre MG angiver. Yderligere undersøgelser af MG vil kunne afdække mere om disse forhold.

Analysen af MG som ideofoner har den fordel at den forener de meget forskellige analyser af MG i litteraturen. Ideofon-teorien forklarer hvorfor MG udviser sproglignende karakteristika der har foranlediget en tolkning af MG som tilhørende sprogsystemet: De kan listes, deres distribution er regelbaseret og de er kulturelt overført fra generation til generation. Men det forklarer også at MG samtidig udviser ikke-sproglignende karakteristika der har foranlediget en tolkning af MG som gestik: De er svære at definere betydningsmæssigt, betydningen er kontekstafhængig, deres former udføres *gradient* og de kan ikke segmenteres ned i mindre enheder. Ideofoner ligger nemlig i grænselandet mellem sproglig og ikke-sproglig, de er ekspressive ved at de komplementerer det deskriptive indhold med "affecto-imagistic" information (Kita 1997 i Kilan-Hatz 2006: 510) og det er netop dette der gør dem svære at få til at passe ind i lingvisternes kategorier. Så i stedet for enten helt at afskrive MG som sproglige og kalde dem for almenmenneskelig gestik, eller i den anden grøft at anse dem for fuldt ud sproglige enheder og forsøge at presse dem ned i en af de vokalsproglige kategorier, kunne man analysere dem som ideofoner der hverken er det ene eller det andet, men nærmere en helt komplementær kommunikativ dimension til det øvrige sprog (Kilan-Hatz 2006: 510, Diffloth 1994: 108 i Hogue 2010: 128).

8. Diskussion og konklusion

I dette speciale har jeg undersøgt distribution, skopus-relationer og betydninger af de tre danske MG [i], <langt pust> og <tungen ud>. Jeg har desuden foreslået en kategorisering af de tre MG som ideofoniske bundne morfemer. Men resultaterne må naturligvis vurderes og diskuteres.

For at vurdere resultaterne af min undersøgelse må man først se på brugbarheden af det materiale jeg har brugt. Mit datasæt består af videoer fra kun syv tegnere hvoraf den ene tegner brugte meget få MG. Det er altså et ret begrænset datasæt med få informanter og få forekomster fra hver, og spørgsmålet er så om noget brugbart overhovedet kan komme ud af så begrænset et materiale. Johnston et al. (2016) argumenterer i hvert fald for at der skal bruges et stort datasæt for at kunne sige noget

brugbart om MG da der på grund af den store variation i brugen blandt tegnere, kan komme misvisende resultater ud af kun at se på materiale fra få tegnere (Johnston et al. 2016: 29). Jeg har forsøgt at imødegå dette ved i sorteringen af de registrerede MG at frasortere tydelige ideosynkrasier såsom MG der kun fandtes i en enkelt tegners tekst. Til den type nærsproglig undersøgelse jeg har lavet her, er det også passende med et mere begrænset materiale. Fordelen ved at lave en nærsproglig analyse er at man kommer under overfladen på en anden måde end ved en undersøgelse der kun fokuserer på kategorisering af en stor datamængde. Det faktum at MG kun optræder samtidig med tegn der står i prædikatsfunktion i sætningen, ville måske være forblevet skjult hvis jeg havde lavet en korpusundersøgelse som Johnston et al. 2016. Den statistisk signifikante sammenhæng de fandt mellem tegn-type og MG, viste et billede af usystematisk brug (fordi tegnene var fra mange forskellige ordklasser). En nærsproglig analyse af forekomsterne havde evt. kunnet afdække at tegnene måske alle forekom i prædikatsfunktion. Jeg mener derfor at mit materiale, på trods af at der kun er tale om syv tegnere og et mindre antal forekomster, alligevel kan vise noget brugbart. Selvfølgelig vil det altid være en god ide at underbygge resultatet af en nærsproglig analyse efterfølgende via fx en korpusundersøgelse, og dette kunne da også være et fokus for fremtidige undersøgelser af [i], <langt pust> og <tungen ud>.

En anden anke ved det her undersøgte materiale er som nævnt i afsnit 5 at der er en skæv fordeling i køn og alder blandt de syv tegnere. Det ville have været mere hensigtsmæssigt med en mere ligelig fordeling. Dog viser Mohrs (2014) sociolingvistiske undersøgelser af ISL at brugen af MG er nogenlunde jævn på tværs af køn og alder: MG bruges nogenlunde lige meget af henholdsvis mænd og kvinder (Mohr 2014: 100), og de bruges også nogenlunde lige meget af alle aldersgrupper, dog med et lille fald i brugen blandt de midaldrende (Mohr 2014: 102). Hvis dette resultat kan overføres til danske døve, er tegnerne i mit materiale alligevel repræsentative på trods af den skæve fordeling i køn og alder. For at være på den sikre side foretog jeg kontrolopslag i ODT's korpus i videoer med andre tegnere af forskellig køn og alder og kunne konstatere at brugen af MG var lige så udbredt som Mohrs resultater viser.

En tredje anke ved materialet kunne være at materialet er minimum 12 år gammelt. Som nævnt i afsnit 5 forandrer tegnsprog sig hurtigere end vokalsprog typisk gør, og derfor kunne man antage at brugen af MG har ændret sig siden videoerne blev optaget. Undersøgelser af nyere materiale ville kunne afdække dette.

Modersmålstalerne vurderer dog at brugen er repræsentativ også for nutidigt tegnsprog, så videoerne må alligevel siges at give et relativt retvisende billede.

En sidste ting der kunne påpeges i forhold til materialet, er tegner D's minimale brug af MG. Et sådan resultat kan naturligvis sætte spørgsmålstegn ved om MG overhovedet er en betydningsfuld del af tegnsprog. Men her kan ideofon-analysen igen bidrage til en forklaring: Ideofoner optræder primært i narrativer (Bergman og Dahl 1994: 415), så hvis MG er ideofoniske morfemer er det ikke så sært at en tegner bruger meget få eller ingen MG i en teksttype der ikke er en narrativ. D's video er ikke en narrativ men mere en samtale med modtageren om D's arbejde på et bosted. Resultatet er altså ikke afvigende i forhold til hvad der kunne forventes hvis MG kategoriseres som ideofoner.

En ting der også skal tages i betragtning, er at jeg grundet Corona-krisen kun havde mulighed for at tale med to modersmålstalere. Store dele af mine resultater hviler på deres vurderinger af acceptabiliteten af og umiddelbare reaktioner på eksempelsætninger, hvoraf nogle var naturlige og nogle var konstrueret af mig. Man må derfor have for øje at der sikkert kunne findes modersmålstalere der ikke var enige med de to jeg har talt med, eller som ville forstå eksemplerne anderledes. Det ville derfor være hensigtsmæssigt at få resultaterne bekræftet af flere modersmålstalere.

Noget der også må tages med i betragtningen ved vurdering af resultaterne, er sorteringen og kategoriseringen af MG. Det er nemlig bestemt ikke en nem disciplin at undersøge non-manuelle signaler i al almindelighed og MG i særdeleshed da det kan være svært at skelne non-manuelle signaler fra hinanden. Munden bruges ud over de grammatisk kodede signaler også til at udtrykke mange andre ting, såsom emfase, prosodi, følelsesudtryk m.m. Mange MG indgår også i mimikker hvor hele ansigtsmuskulaturen er involveret, og skal disse så kategoriseres som MG eller som noget andet? Johnston et al. vælger fx helt at frasortere disse (Johnston et al. 2016: 30). Analysen af MG beror altså på forskerens subjektive vurdering allerede ved sortering og kategorisering. Dette kan muligvis også være én af grundene til at MG er blevet analyseret så forskelligt i litteraturen. Fx har Johnston et al. (2016) og Crasborn et al. (2008) kategoriseret alle MG der indgik i CA som mimiske (Johnston et al. 2016: 25). Jeg mener dog at man bør skelne mellem de mundbevægelser der rent faktisk er mimiske – altså hvor mundbevægelsen er en ren kopi af referentens handling med munden, som fx den ovenfor omtalte forekomst 545 (bilag 1) hvor tegneren viste hvordan referenten lukkede munden stramt for at undgå at sluge en

vandmand – og så øvrige mundbevægelser der ikke har mimisk funktion, men som indgår i CA. Hvis man fjerner alle mundbevægelser der indgår i CA, kan man risikere at overse MG der måske har kodet betydning. Men her kan man altså igen se at selve sorteringen kan have stor betydning for resultatet. Undersøgelsen her er dog en nærsproglig analyse, og fordelene herved er netop at man har mulighed for indgående at undersøge hvert enkelt eksempel og på den måde sikre at non-manuelle markører af andre sproglige fænomener samt affektive signaler bliver sorteret fra. Jeg mener derfor alt i alt at resultaterne her er anvendelige på trods af de generelle besværligheder ved at undersøge non-manuelle signaler.

Min hovedpointe i dette speciale er at brugen af de tre MG [i], <langt pust> og <tungen ud> ser ud til at være regelbaseret. Der er et mønster i distributionen og modersmålstalerne er i stand til at vurdere acceptabiliteten af eksempelsætninger med MG. Samtidig bidrager de respektive MG med en selvstændig betydning til det prædikat de optræder samtidig med. Disse forhold gør dem sproglignende. Men samtidig har de som nævnt også ikke-sproglignende karakteristika. På baggrund af dette, samt deres distribution og betydning har jeg foreslået en kategorisering af MG som ideofoner. Men yderligere undersøgelser vil naturligvis være nødvendige for at få afdækket mere om MG. Flere spørgsmål trænger sig desuden på: Opfører andre MG i dansk tegnsprog sig på samme måde som de tre her behandlede, eller er der MG med helt andre funktioner? Giver det indre perspektiv i de tre MG anledning til at udvide CA-begrebet eller er det de ideofoniske træk der giver følelsen af ”selvoplevethed”? Når en MG strækker sig over flere på hinanden følgende tegn, betyder det så at disse skal opfattes som én samlet begivenhed eller flere adskilte? Hvilket forhold er der mellem MG, ideofoner og aspekt i dansk tegnsprog? Spørgsmålene er mange og undersøgelsen her har kun afdækket en lille flig af MG's funktion i dansk tegnsprog. Flere undersøgelser må til for at belyse området yderligere og give større indsigt i det komplekse fænomen som MG er.

Litteratur

Akita, Kimi. 2009. *A grammar of sound-symbolic words in Japanese: Theoretical approaches to iconoc and lexical properties of Japanese mimetics*. Kobe: Kobe University.

- Baker-Shenk, Charlotte & Dennis Cokely. 1980. *American Sign Language. A teacher's resource text on grammar and culture*. Washington D.C.: Gallaudet University Press.
- Bergman, Britta. 1983 Verbs and adjectives: Morphological processes in Swedish Sign Language. I: Jim Kyle og Bencie Woll. *Language in sign: An international perspective on sign language*. London: Croom Helm. 3-10.
- Bergman, Britta & Östen Dahl. 1994. Ideophones in sign language? The place of reduplication in the tense-aspect system of Swedish Sign Language. I: Carl Bache, Hans Basbøll og Carl-Erik Lindberg (red.) *Tense, aspect and action. Empirical and theoretical contributions to language typology [EALT]*, 12. Mouton De Gruyter. 397-422.
- Boye, Kasper & Peter Harder. 2012. A usage-based theory of grammatical status and grammaticalization. *Language*, 88 (1), 1-44.
- Boyes Braem, P. & R. Sutton-Spence. (red.). 2001. *The hands are the head of the mouth: The mouth as articulator in sign languages*. Hamburg: Signum Press.
- Brennan, M. & G. H. Turner (red.). 1991. *Word-order issues in sign language: working papers presented at a workshop held in Durham, 18-22 September 1991*, 73-87. Durham, UK: The International Sign Linguistics Association.
- Cormier, K., Quinto-Pozos, D., Sevcikova, Z., & Schembri, A. 2012. Lexicalisation and de-lexicalisation in sign languages: comparing depicting constructions and viewpoint gestures. *Language & Communication*, 32. 329-348.
- Crasborn, Onno, Els van der Kooij, Dafydd Waters, Bencie Woll & Johanna Mesch. 2008. Frequency distribution and spreading behavior of different types of mouth actions in three sign languages. *Sign Language & Linguistics* 11, 1. 45-67.
- Croft, W. 2003. *Typology and universals*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Doke, Clement. 1935. *Bantu linguistic terminology*. London: Longmans
- Engberg-Pedersen, Elisabeth. 1995. Point of view expressed through shifters. I: Karen Emmorey & Judy Reilly (Eds.), *Language, gesture, and space*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum. 133-154.
- Engberg-Pedersen, Elisabeth. 1998. *Lærebog i tegnsprogs grammatik*. København: Center for Tegnsprog og Tegnstøttet Kommunikation – KC.
- Engberg-Pedersen, Elisabeth, Kasper Boye & Peter Harder. 2019. *Semantik*. Samfundslitteratur.
- Fontana, Sabina. 2008. Mouth actions as gesture in sign language. *Gesture* 8 (1). 104-123.
- Gregersen, Frans. 1999. Sociolingvistikens forandringer. I *danske folkemål* bd. 41.

- København: C.A. Reitzels Forlag. 107-138.
- Hockett, Charles F. 1960. The origin of speech. *Scientific American* 203. 88-96.
- Hogue, Randall Lee. 2010. *Oos and aas: Mouth gestures as ideophones in American Sign Language*. Washington D.C.: Gallaudet University dissertation
- Johnston, Trevor. 1992. The realization of the linguistic metafunctions in sign language. *Language Sciences* 14 (4). 317-353.
- Johnston, Trevor & Adam Schembri. 2007. *Australian Sign Language (Auslan): An introduction to sign language linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press
- Johnston, Trevor, Jane van Roekel & Adam Schembri. 2016. On the Conventionalization of Mouth Actions in Australian Sign Language. *Language and Speech* 59 (1). 3-42.
- Kunene, D.P. 1978. The ideophone in Southern Sotho. I: *Marburger Studien zur Afrika-und Asienkunde, Serie A: Afrika, Band 11*. Berlin: Dietrich Reimer
- Kilian-Hatz, C. 2006. Ideophones. I: Keith Brown, E.K. Brown, Anne Anderson, Laurie Bauer, Margie S. Berns, Graeme Hirst, & E. J. Miller (red.). *Encyclopedia of Language and Linguistics*. Amsterdam: Elsevier
- Lewin, D. & A. Schembri. 2011. Mouth gestures in British Sign Language (BSL): A case study of tongue protrusion in BSL narratives. *Sign Language and Linguistics*, 14 (1). 94-114.
- Liddell, Scott K. 1980. *American sign language syntax*. Haag: Mouton.
- Liddell, Scott K. 2003. *Grammar, gesture and meaning in American Sign Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Marivate, C.T.D. 1985. The ideophones as a syntactic category in the Southern Bantu languages. *Studies in African Linguistics* 9. 210-214.
- McIntire, M.L. & J.S. Reilly. 1988. Non-manual behaviours in L1 and L2 learners of American Sign Language. *Sign Language Studies* 61. 351-376.
- McNeill, David. 1992. *Hand and mind*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Meir, Irit & Wendy Sandler. 2008. *A language in space: The story of Israeli Sign Language*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates
- Metzger, Melanie. (1995). Constructed dialogue and constructed action in American Sign Language. In Ceil lucas (Ed.), *Sociolinguistics in deaf communities*. 255-268. Washington, DC: Gallaudet University Press.
- Mohr, Susanne. 2014. *Mouth actions in sign languages: An empirical study of Irish Sign Language*. Boston: Mouton de Gruyter.

- Nuckolls, Janis B. 2001. Ideophones in Pastaza Quechua. I: Erhard Voeltz & Christa Kilian-Hatz (red.). *Ideophones*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. 271-286.
- Ohala, John J. 1984. An ethological perspective on common cross-language utilization of F₀ of voice. *Phonetica* 41. S. 1-16.
- Payne, D.L. & T.E. Payne. 1990. Yagua. I: D.C. Derbyshire og G.K. Pullum (red.). *Handbook of Amazonian languages*, vol. 2. S. 249-474. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Pfau, Roland & J. Quer. 2010. Nonmanuals: Their grammatical and prosodic roles. I: D. Brentari (red.). *Sign Languages*. 381-402. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pfau, Roland, Marcus Steinbach & Bencie Woll (red). 2012. *Sign Language: An international handbook*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Sandler, Wendy. 1999. Cliticization and prosodic words in a sign language. I: T.A. Hall og U. Kleinhenz (red.). *Studies on the phonological word*. 223-254. Amsterdam: John Benjamins.
- Sandler, Wendy. 2009. Symbiotic symbolization by hand and mouth in sign language. *Semiotica* 174. 241-275.
- Sankoff, G. 2006 (2.udg). Age: Apparent time and real time. I *Elsevier encyclopedia of language and linguistics*, 1-16.
- Sun, Chaofen. 2006. *Chinese: A linguistic introduction*. Cambridge: Cambridge University Press
- Sutton-Spence, Rachel & Bencie Woll. 1999. *The linguistics of British Sign Language. An introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tosco, M. 1998 Somali ideophones. *Journal of African Cultural Studies* 11 (2). 125-156.
- Woll, Bencie 1991. *Variation and recent change in British sign language. Final report to Economic and Social Research Council*. University of Bristol: Centre for Deaf Studies.
- Woll, Bencie 2001. The sign that dares to speak its name: Echo phonology in British Sign Language (BSL). I: Boyes Braem, P og Sutton-Spence, R. (red.). *The hands are the head of the mouth: The mouth as articulator in sign languages*. Hamburg: Signum Press.
- Internetsider:
 Ordbog over Dansk tegnsprog, opslag, sidst tjekket d. 20/5/20:
<http://tegnsporg.dk/>
 Ordbog over dansk tegnsprog, oversigt over mundbevægelser, sidst tjekket 20/5/20:

http://tegnsporg.dk/hovedside/oversigt_mundbevaegelser.html

Videnskab.dk om tænderskæren, sidst tjekket d. 20/5/20:

<https://videnskab.dk/krop-sundhed/taenderskaeren-saetter-sig-pa-din-hjerne>

Den Store Danske om symbolik ved tungefremspring, sidst tjekket d. 20/5/20:

<http://denstoredanske.dk/Symbolleksikon/Mennesket/tunge>